

U OVOM BROJU

Dušan Gamser:

Šta sve sporazum o novoj vladajudoj vedini (ne) donosi u oblasti reforme sektora bezbednosti ... str. 3

Nenad Zafirović:

Sa samita NATO u Čikagu - kuda i kako dalje ... str. 6

Jelena Milić:

Intervju: Brigadni general Ornelo Baron, rukovodilac NATO vojne kancelarije za vezu u Beogradu ... str. 10

Jan Litavski:

Kontroverze vojne neutralnosti Srbije ... str. 13

Dr Jasminka Simić:

Neutralnost Srbije - pogled u bududnost ... str. 21

Jelena Milić:

Slon u sobi: nedovršena reforma sektora bezbednosti u Srbiji i posledice po unutrašnju i spoljnu politiku Srbije ... str. 29

- Humanitarne intervencije: uspešan ovozemaljski odgovor na demonski izazov ratnih zločina (priredio: Dušan Gamser) ... str. 42

- NATO preporučuje: Prezentacija knjige dr Suzan E. Penksa - „EU u sustemu globalne bezbednosti: politika uticaja“ ... str. 48

Br. 1 - avgust 2012.

Tromesečnik

CENTRA ZA EVROATLANTSKE STUDIJE

Redakcija: Jelena Milić (glavna i odgovorna urednica), Jan Litavski, Tibor Moldvai (sekretar redakcije); Biljana Golić (lektura), Vanja Savić (prevod), Nebojša Tasić (prelom)

Adresa: Centar za evroatlantske studije - CEAS

Dr. Dragoslava Popovića, 11000 Beograd, Srbija

Tel/fax: +381 11 323 95 79;

office@ceas-serbia.org, ceas-serbia.org

Ovaj broj tromesečnika je deo projekta „Serbia and EU: šta nam je zajedničko u oblastima bezbednosti i odbrane i kako to maksimalno iskoristiti - javno zagovaranje nastavka reforme sektora bezbednosti u Srbiji kroz intenzivno korišćenje resursa procesa pridruživanja Srbije EU“, koji je podržao Fond za otvoreno društvo - Srbija.

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO - SRBIJA
FUND FOR AN OPEN SOCIETY - SERBIA

NOVI VEK

liberalni odgovori na globalne izazove

Br. 1 - avgust 2012.

Tromesečnik CENTRA ZA EVROATLANTSKE STUDIJE

U OVOM BROJU

Dušan Gamser:

Šta sve sporazum o novoj vladajućoj većini (ne) donosi u oblasti reforme sektora bezbednosti ... str. 3

Nenad Zafirović:

Sa samita NATO u Čikagu - kuda i kako dalje ... str. 6

Jelena Milić:

Intervju: Brigadni general Ornelo Baron, rukovodilac NATO vojne kancelarije za vezu u Beogradu ... str. 10

Jan Litavski:

Kontroverze vojne neutralnosti Srbije ... str. 13

Dr Jasminka Simić:

Neutralnost Srbije - pogled u budućnost ... str. 21

Jelena Milić:

Slon u sobi: nedovršena reforma sektora bezbednosti u Srbiji i posledice po unutrašnju i spoljnu politiku Srbije ... str. 29

- Humanitarne intervencije: uspešan ovozemaljski odgovor na demonski izazov ratnih zločina (priredio: Dušan Gamser) ... str. 42

- NATO preporučuje: Prezentacija knjige dr Suzan E. Penksa - „EU u sustemu globalne bezbednosti: politika uticaja“ ... str. 48

SRBIJA I NOVI VEK

Poštovani, pred vama i nama je prvi broj NOVOG VEKA, tromesečnika za liberalne odgovore na globalne izazove, u izdanju našeg Centra. Naslov tromesečnika delimično predstavlja i omaž knjizi THE NEW CENTURY Erika Hobsbauma (*Eric Hobsbawm*), u kojoj autor odgovora na pitanja italijanskog novinara Antonia Polita. Iako levičar, Hobsbaum je u ovoj knjizi izneo poglede i stavove koji su uticali na to da se Centar za evroatlantske studije (CEAS) ideološki opredeli kao socijalno orijentisani levo liberalni *think-tank* i da zagovara primat individualnih nad kolektivnim pravima, ne zanemarujući prava koja pojedinci mogu da ostvare samo u zajednici sa drugima. Cilj nam je da budemo stalno otvoreni za debate i usvajanje novih stavova prilikom potrage za rešenjima za globalne izazove novog veka. U te izazove spadaju: uloga države u svetu globalizovane slobodne trgovine, sudbina slobodnog tržišta bez slobode kretanja ljudi, pitanje supremacije ljudskih prava nad teritorijalnim integritetom država koje i u novom veku ostaju glavni akteri međunarodnih odnosa, utemeljenost huma-

Reč urednice:

Jelena Milić
direktorka CEAS-a

Ovaj broj tromesečnika je deo projekta „Srbija i EU: šta nam je zajedničko u oblastima bezbednosti i odbrane i kako to maksimalno iskoristiti - javno zagovaranje nastavka reforme sektora bezbednosti u Srbiji kroz intenzivno korišćenje resursa procesa pridruživanja Srbije EU“, koji je podržao Fond za otvoreno društvo - Srbija.

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO - SRBIJA
FUND FOR AN OPEN SOCIETY - SERBIA

nitarnih intervencija, tenzije između ekonomske globalizacije i političkog kaskanja u tom procesu, inherentna geografsko-geološko-klimatsko-demografska različitost naše planete i moralna potreba zagovaranja jednakih početnih uslova za sve, pravična raspodela i racionalno trošenje resursa i održiv razvoj, komercijalizacija nauke, sporost društva da se prilagodi novim naučnim i tehnološkim dostignudima koja ruše temelje široko prihvađenih i dugo primenjivanih praksi, uloga religije u novom veku, kolizija između zaštite ljudskih prava i potrebe države da pruži bezbednost svojim građanima, neutemeljenost zagovaranja multikulturalizma...

Spomenuta knjiga, objavljena 2000. godine, krcata je referencama na NATO bombardovanje Srbije i, između ostalog, govori o tome koliko je upravo ovaj događaj promenio ustaljene principe međunarodnih odnosa. I pored sjajnih kritika koje je dobila u svetu, u Srbiji je prošla potpuno nezapaženo. Kada smo, zbog autorskih prava na ime časopisa, u Gugl (*Google*) pretraživaču proveravali reference vezane za Srbiju i novi i/ili 21. vek, naišli smo na mali broj zajedničkih referenci. Otuda naziv NOVI VEK, koji reflektuje želju da se u Srbiji, bremenitoj legitimnim lokalnim izazovima, problemima i aktuelnim krizama, podstakne volja i generišu resursi za što objektivnije sagledavanje sveta u kome živimo, kao i za naše aktivno učešće u njemu. Kada je CEAS u pitanju, pokušaćemo da damo odgovore na globalne izazove se kojima se, svesno ili nesvesno, svi suočavamo i nastojaćemo da ti odgovori uvek budu zasnovani na principima slobode i humanosti, rasterećeni bilo koje religijske i filozofske dogme.

Za temu prvog broja NOVOG VEKA izabrali smo odnos Srbije prema bezbednosno-odbrambenim i političkim savezima koji postoje u regionu Zapadnog Balkana, ali i u evroatlantskom delu planete, kome Srbija bar geografski pripada. Naša je delatna namera da Srbija i formalno-pravno postane deo tog sveta, pre svega putem punopravnog i aktivnog članstva u EU i NATO-u, što zbog polaznih principa na kojima su ove organizacije utemeljene, što zbog procene da su velike regionalne integracije najbolji način reagovanja na globalne izazove.

Redakcija: Jelena Milić (glavna i odgovorna urednica), Jan Litavski, Tibor Moldvai (sekretar redakcije); Biljana Golić (lektura), Vanja Savić (prevod), Nebojša Tasić (prelom)

Adresa: Centar za evroatlantske studije - CEAS: Krunska 28, 11000 Beograd, Srbija

Tel/fax: +381 11 334 3464; office@ceas-serbia.org, ceas-serbia.org

Šta sve sporazum o novoj vladajudoj većini (ne) donosi u oblasti reforme sektora bezbednosti i bezbednosnih politika

Autor:
Dušan Gamser

Sudeći prema „Sporazumu o zajedničkim političkim ciljevima“ koalicije SNS, SPS i URS, koja je formirala novu vladajuću većinu, daljih reformi sektora bezbednosti u Srbiji skoro da neće biti. Samo nekoliko usputnih napomena u tom važnom dokumentu ukazuje na to da će nova vlada uopšte konstatovati postojanje sektora i politika u toj oblasti, dok će vojska, policija, obaveštajne službe ili privatni sektor bezbednosti biti prioriteta samo posredno. Nešto više prostora dato je jedino pravosuđu.

Državna politika, najavljena u prvom poglavlju, trebalo bi da se rukovodi potrebom „ubrzanja procesa evropskih integracija“, radi čega će biti „sprovedene neophodne sistemske reforme“, ispunjeni kopenhaski kriterijumi i sproveden SSP. Istaknuti članovi buduće vlade govore i o „bolnim reformama“ na evropskom putu. Utoliko će, ako bude dosledna, ta nova reformska politika morati bar da dotakne i sektor bezbednosti, naročito stoga što je među pet glavnih „reformi“ najavljena i

„borba protiv organizovanog kriminala“. Iako borba protiv organizovanog kriminala ne predstavlja nikakvu reformu, nego tek jednu od (poželjnih) državnih politika, njen uspeh u našim uslovima nije moguć bez reformi bezbednosnih i obaveštajnih struktura, čija simbioza s organizovanim kriminalom, kao nasleđe iz devedesetih, nikad nije prekinuta.

Doduše, neka promena u sektoru bezbednosti najavljuje se ako ne izričito u kontekstu „organizovanog kriminala“, ono bar u kontekstu sa njim povezane korupcije. Tako je u četvrtom poglavlju najavljeno „podizanje na viši nivo saradnje celokupnog upravnog, bezbednosnog i pravosudnog aparata“ i „udruženo delovanje u borbi protiv korupcije“. Uzimajući u obzir ranije primedbe novoizabranog predsednika Srbije na kvalitet izveštaja koji mu stižu od službi bezbednosti, kao i njegovu sarkastičnu primedbu da bi ih takve „rado prepustio opoziciji“, upitno je da li je zahtev SNS-a za boljom saradnjom različitih bezbednosnih službi doista motivisan efikasnošću u borbi protiv korupcije (jer je ponekad baš konkurencija među njima korisna za otkrivanje slučajeva visoke korupcije) ili uspostavljanjem sopstvene partijske kontrole. Novi predsednik, naime, uopšte nije doveo u pitanje sam princip partijske kontrole nad tajnim službama, već samo kvalitet informacija koje od njih dobija, diskretno ukazujući i na eventualnu nelojalnost kadrova koje su postavili prethodna vlast i neke druge političke partije.

Ostaje, takođe, da se vidi hoće li novi predsednik razmontirati od prethodnika nasleđene neustavne strukture u sopstvenom kabinetu, gde je mandat šefa

kabineta bio protegnut i na koordinaciju obaveštajnih službi. Ili će, što je takođe upitno, neko od vodećih ministara iz redova SNS-a, ali sada sa vladinog nivoa, preduzeti tu koordinaciju.

Nekoliko optimističkih najava provejava kroz neke druge tačke u istom poglavlju. Ako će se borba protiv terorizma doista voditi „u saradnji sa demokratskim svetom“ i ako će se u toj borbi „sarađivati u regionu“, znači li to da će biti prekinuta praksa da se politički protivnici u regionu olako povezuju sa terorizmom i da se tako pitanje terorizma *kosovizuje*, dok, sa druge strane, UN izbegava osudu nekih pojava u međunarodnim odnosima koje su u jasnoj vezi s globalnim terorizmom? Naravno, dobro je što je predviđen nastavak „saradnje s međunarodnim organizacijama koje se bave trgovinom ljudima“.

Odvraćanje, otkrivanje i gonjenje samo je deo borbe protiv korupcije, kriminala, terorizma ili drugih bezbednosnih pretnji. Bez nezavisnog, profesionalizovanog i efikasnog pravosuđa ona nije moguća. Nova vlada će, kako obećava, „otклонiti negativne posledice reforme pravosuđa iz prethodnog perioda“. Takođe, biće preispitani razni pravosudni zakoni, poput onog o krivičnom postupku, kao i nekoliko drugih. Ostaje da se vidi hoće li promene biti iscrpljene u ispravljanju (nespornih) grešaka prethodne vlade ili će biti pokrenute nove reforme. Ili je, naprotiv, to samo bio politički signal drugim državnim organima (poput sudskih, čak i najviših) da u pravosuđe na mala vrata budu vraćene ne samo pojedinačne sudije i tužioci nego i prakse koje je prošla vlada onako stidljivo, a opet trapavo pokušala da lustrira? Za bolji demokratski nadzor nad radom obaveštajnih službi, pored jasno definisanog sudskog nadzora koji još uvek nedostaje, značajna bi bila otvorena politička podrška naporu Zaštitnika

građana i Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti da budu obezbeđene adekvatne informacije i drugi preduslovi za kvalitetan spoljni nadzor nad radom tih službi. Upravo su predstavnici ovih insitucija nedavno javnosti predočili sve probleme sadašnje forme sudskog nadzora nad radom obaveštajnih službi.

Često se zaboravlja da je stanje u ekonomiji od ključne važnosti za bezbednost Srbije. U kritici socio-ekonomskog programa nove vladajuće većine već su postala opšta mesta primedbe da je to samo spisak lepih želja i da je uravnoteženje državnog budžeta (naročito ako naglasak bude na smanjenju rashoda) nespojivo s najavljenim povećanjem javne potrošnje. Tek nedavno otvorene finansijske afere u Ministarstvu odbrane i oko njega, samo su poslednji podsetnik na ono što je u ceo sektor bezbednosti odavno moralo biti uvedeno - jača kontrola trošenja budžetskih sredstava.

Napokon, o energetske bezbednosti se u Sporazumu govori tako da bi izrečeno moglo biti primenjeno bilo gde drugde na planeti. Kao da Srbija nema specifičnih problema sa nasleđenim nepovoljnim međudržavnim ugovorima sa Rusijom (o čemu je u predizbornoj kampanji govorila i kandidatkinja SNS-a za ministarku energetike), ili nepravilno rešenim pitanjem rudne rente (o čemu malo ko, sem LDP, javno govori), ili monopolima u oblasti uvoza energenata ili drugih koji Srbiju mogu u doglednoj budućnosti dovesti u koliziju s novopreuzetim obavezama u procesu EU integracija. Podizanje energetske efikasnosti ili ulaganja u obnovljive izvore enegije ili u tzv. kogeneraciju energije, mogli bi biti korisni. Obećano „uspostavljanje i razvoj tržišta energije i energenata prema standardima EU“ sigurno bi predstavljalo važan pomak nabolje. Međutim, ključno

pitanje je da li će Srbija, koja teži učlanjenju u EU, svoju energetska bezbednost graditi u saradnji s EU i susednim zemljama, koje takođe teže učlanjenju ili će tražiti (netransparentne) prečice ka dobavljačima energije, sve u nadi da će joj to jednog dana obezbediti povlašćeni položaj u regionu i ucenjivački kapacitet u odnosima sa susedima.

Osim što se nastavak uspostavljanja demokratskog nadzora nad sektorom bezbednosti uopšte ne pominje, iz ugla evropskih i evroatlantskih vrednosti veliki propust ovoga plana nove većine predstavlja i ignorisanje značaja ljudskih prava i sloboda i vladavine prava kao temelja svake demokratske bezbednosne politike. U tom kontekstu CEAS smatra da bi uspostavljanje demokratske kontrole nad ovim sektorom, pre svega putem daljeg jačanja uloge parlamentarnog i sudskog nadzora i zaštite ljudskih prava pripadnika oružanih snaga - na primer, razjašnjavanjem svih okolnosti pod kojima su ubijeni vojnici u Topčideru i Leskovcu - trebalo da bude jedan od prioriteta nove vlade.

Takođe, veliki problem na koji nova vladajuća većina nema odgovora, a koji

predstavlja ozbiljnu bezbednosnu pretnju građanima Srbije, jeste pitanje skladištenja viška vojnog naoružanja i opreme.

Nova vladajuća većina uopšte ne spominje ni nastavak reforme policije. Ni više od decenije nakon demokratskih promena u Srbiji nije uspostavljena praksa međusobne komunikacije i koordinacije policije i drugih organa i institucija. Politizacija policije, preterana centralizacija i neekonomičan i bajat model upravljanja i dalje predstavljaju karakteristiku rada MUP-a. Nova većina ne uzima u obzir da će u procesu evropskih integracija i demokratizacije društva uspešnost policije prvenstveno biti merene ovim parametrima, a ne samo brojem rasvetljenih krivičnih dela ili drugim operativnim pokazateljima.

Uporedo sa predloženim merama, moralo bi biti nastavljeno sprovođenje mehanizama tranzicione pravde, za koju se pokazalo da je jedna od najefikasnijih alatki u kadrovskom delu reforme sektora bezbednosti.

Autor je saradnik CEAS-a

Uviđaj: ubistvo gardista na Topčideru (BETA)

Sa samita NATO-a u Čikagu - kuda i kako dalje

Autor: Nenad Zafirović

U Čikagu (*Chicago*) 20. i 21. maja održan je samit NATO-a, koji je okupio lidere 28 zemalja članica Alijanse, kao i preko 30 zemalja koje učestvuju u operacijama NATO-a širom sveta ili se nadaju učlanjenju u ovu organizaciju. Samitu su prisustvovali i predstavnici svih zemalja balkanskog regiona, osim Srbije, koja, kako je potvrđeno i u Briselu (*Brussels*) i u Beogradu, nije bila ni pozvana zbog svog stava o vojnoj neutralnosti.

Tokom dvodnevnog zasedanja, lideri NATO-a doneli su stratešku odluku o transformaciji operacije u Avganistanu i o njenom okončanju 2014. godine, odobrili su 20 multinacionalnih projekata, ali nisu uspeli da odgovore na pitanje kako će Alijansa izgledati u 21. veku.

Novi mandat misije u Avganistanu

Lideri NATO-a doneli su na samitu u Čikagu odluku o tome da do sredine 2013. godine misija u Avganistanu bude transformisana iz borbene u misiju obuke, savetovanja i pomodi, a da do kraja 2014. godine, nakon što se u potpunosti završi prebacivanje bezbednosne odgovornosti na vladu u Kabul, ova misija bude okončana.

Iako je novi francuski predsednik Fransoa Oland (*François Hollande*) javno saopštio da će ispuniti svoje predizborno obećanje i povući sve francuske borbene trupe do kraja 2012. godine, većina zemalja NATO-a ostaje pri tome da u ovoj zemlji zadrži svoje snage do 2014. godine.

Ipak, Sjedinjene Američke Države i ostali saveznici rade na smanjenju svog vojnog pristustva u Avganistanu. Australija je rekla da će ubrzati povlačenje svojih vojnika i okončati misiju do kraja 2013. godine, godinu dana pre planiranog roka, a čak i Vašington namerava da do septembra ove godine povuče 23.000 od ukupno 88.000 vojnika koliko ih tamo ima. Taj potez uslovljen je predsedničkim izborima u Americi i snažnim protivljenjem birača daljem prisustvu vojnih trupa u Avganistanu.

Većina vojnih analitičara zabrinuta je zbog činjenice da američko i savezničko povlačenje predstavlja ohrabrenje Talibanima za izvođenje napada širom zemlje. Povlačenje će povećati pritisak da određene oblasti budu predate avganistanskim snagama brže nego što bi to bilo mudro.

Stoga je i dalje krajnje nezahvalno prognozirati koliko je sve ono što je na samitu dogovoreno realno ostvarivo u zadatom vremenskom roku, a da pri tome opšta bezbednost ne bude dovedena u opasnost.

ANDERS FOGH RASMUSSEN,
GENERALNI SEKRETAR NATO

Prema planovima NATO-a, Avganistanske nacionalne bezbednosne snage (ANSF) dostidi će snagu od 352.000 pripadnika do kraja 2013. godine, što će omogućiti postepeno povlačenje savezničkih snaga.

Raketni štit i „pametna odbrana“

Lideri NATO-a u Čikagu proglasili su operativnom prvu fazu antiraketnog štita. Takozvani prelazni kapacitet činiće veoma snažan radar instaliran u turskoj Anadoliji, rakete SM-3 (RIM-161), raspoređene na fregatama tipa „Aegis“ u Sredozemlju, uz presretače postavljene u Poljskoj i u Rumuniji. Komanda će se nalaziti u bazi Ramštajn u Nemačkoj.

To je prva od četiri faze sistema odbrane zasnovanog na američkoj tehnologiji, dok se završetak celog projekta očekuje između 2018. i 2020. godine.

ANDERS FOGH RASMUSSEN, GENERALNI SEKRETAR NATO, HILLARY CLINTON, DRŽAVNI SEKRETAR SAD, BARONESA CATHERINE ASHTON, VISOKI PREDSTAVNIK EU

„Ovo je prvi korak ka našem dugoročnom cilju da obezbedimo potpunu zaštitu za celokupno stanovništvo, teritorije i snage evropskih NATO zemalja“, izjavio je generalni sekretar NATO-a Anders Fogh Rasmussen (*Anders Fogh Rasmussen*).

Antiraketni štit nailazi na veliko protivljenje Rusije koja smatra da štit predstavlja pretnju za njenu bezbednost i traži da bude uključena u taj sistem ili da dobije garancije da njeni kapaciteti za odvracanje ne predstavljaju vojni cilj sistema.

Pregovori su već dugo na mrtvoj tački i Moskva pretila da će, ukoliko ne dobije ga-

rancije, aktivirati sisteme za antiraketnu odbranu i rasporediti svoje rakete tipa „Iskander“ u Kalinjingradu, ruskoj enklavi na Baltiku.

Međutim, generalni sekretar Alijanse rekao je da će se razgovori nastaviti i izrazio nadu da će u određenoj fazi Rusija shvatiti da saradnja u oblasti antiraketne odbrane predstavlja zajednički interes.

Francuski predsednik Oland takođe je u Čikagu istakao da Rusija i druge zemlje ne treba da se osećaju ugroženo zbog planiranog sistema odbrane NATO-a.

Takođe, da bi se izborio sa velikim pritiskom na budžete odbrane, NATO je istakao značaj doktrine „pametne odbrane“ (*smart defense*), koju je u februaru prošle godine izneo Anders Fog Rasmussen, pozivajući na deljenje odbrambenih resursa zbog ograničenih sredstava.

Stoga je odobren prvi paket od preko 20 multinacionalnih projekata, među kojima se nalaze Saveznički kopneni nadzor (*Alliance Ground Surveillance - AGS*), čije će komanda biti u Italiji, a koji vredi 17 milijardi dolara, zatim proširenje patrola savezničkih borbenih aviona iznad zemalja Baltika, omogućavanje borbenim avionima da koriste municiju iz različitih izvora i zemalja i šema zajedničkih pomorskih patrola iz različitih zemalja.

„Sada je važnije nego ikada da najbolje koristimo svoje resurse i da nastavimo da prilagođavamo svoje snage i strukture“, rekao je Rasmussen učesnicima samita.

Međutim, deljenje odbrambenih resursa znači da bi neke zemlje članice NATO-a morale da žrtvuju određeni stepen svoje suverene kontrole u zamenu za manje „rasklimatan“ vojni blok, što bi moglo da naiđe na protivljenje opozicionih političara i javnosti. Pored toga, kako je priznao i Rasmussen, pod nekim okolnostima deljenje „pametne odbrane“ mogle bi da opstruiraju one članice koje nisu mogle imati koristi od ovog sistema.

BILATERALNI SASTANAK: ANDERS FOGH RASMUSSEN, GENERALNI SEKRETAR NATO I BARACK OBAMA, PREDSEDNIK SAD

Podrška KFOR-u, poziv Beogradu i Prištini na dogovor

Lideri NATO-a ponovili su svoju posvećenost bezbednosti i stabilnosti Balkana i pružili punu podršku radu KFOR-a. KFOR će nastaviti da podržava razvoj miroljubivog, stabilnog i multietničkog Kosova i da doprinosi održavanju slobode kretanja za sve.

„Iako ćemo za sada zadržati KFOR u sadašnjem obimu kako bi bio u mogućnosti da obavlja svoju misiju, ostajemo posvećeni kretanju ka manjem, fleksibilnijem i preventivnom prisustvu, ali tek onda kada to bezbednosna situacija bude dozvolila”, istaknuto je u deklaraciji samita.

Lideri NATO-a pozvali su Srbiju da podrži dalje napore usmerene na konsolidaciju mira i stabilnosti na Kosovu i pozvali sve zainteresovane strane da u potpunosti sarađuju sa KFOR-om i EULEX-om, za šta je, kako je rečeno, potrebna безусловna sloboda kretanja.

„Pozivamo Beograd i Prištinu da u potpunosti iskoriste prednosti koje im se nude da promovišu mir, bezbednost i stabilnost u regionu, posebno putem dijaloga koji se vodi uz posredovanje EU. Pozivamo obe strane da u potpunosti sprovedu postignute sporazume i da započnu

rešavanje svih otvorenih pitanja, uključujući u to i zaključivanje dodatnih sporazuma o telekomunikacijama i električnoj energiji”, poručili su lideri NATO-a.

Makedonija i dalje bez članstva, pohvaljena Crna Gora

Kao što se i očekivalo, NATO, zbog pretnje Grčke vetom, nije ni postavio pitanje prijema Makedonije i samo je ponovljen poziv dvema zemljama da pronađu međusobno prihvatljivo rešenje spora oko imena. Kako su primetili pojedini analitičari, pomalo cinično zvuči rečnica iz deklaracije, u kojoj se NATO zahvaljuje Skoplju za izuzetan doprinos njegovim misijama i regionalom miru, ali se ne ide dalje od toga.

Zanimljivo je da su neposredno uoči samita bivši savetnik za nacionalnu bezbednost Bila Klinton (*Bill Clinton*), Sindi Berger (*Sandy Berger*) i bivši sekretari za odbranu Vilijam Koen (*William Cohen*) i Donald Ramsfeld (*Donald Rumsfeld*) uputili zajedničko pismo predsedniku Obami, pozivajući ga da „uloži svaki napor, javni i privatni, da afirmiše mesto Makedonije u NATO porodici i da pozove ostale članice Alijanse da podrže nastavak politike otvorenih vrata za ostale države aspirante”.

Jednu od zemalja predstavlja i Crna Gora, koja je, prema mišljenju lidera NATO-a, uspešno sprovedla značajne političke, ekonomske i odbrambene reforme. Izraženo je zadovoljstvo zbog sve veće podrške javnosti učlanjenju Crne Gore u NATO, a Podgorica je pozvana da nastavi putem reformi kako bi se dodatno približila Alijansi.

Kada je reč o Bosni i Hercegovini, lideri NATO-a istakli su da su ohrabreni značajnim napretkom koji je ostvaren poslednjih meseci, uključujući u to i formiranje Vijeća ministara BiH, kao i postizanje političkog dogovora u vezi sa registracijom nepokretne vojne imovine kao državne imovine.

„Politički dogovor u vezi sa vojnom i državnom imovinom važan je korak prema

ispunjavanju uslova za započinjanje prvog kruga Akcionog plana za članstvo (*Membership Action Plan - MAP*) i očekujemo da će politički lideri nastaviti sa naporima da na konstruktivan način i bez odlaganja bude sproveden dogovor o vojnoj imovini", ističe se u deklaraciji samita.

Samit je završen - kuda i kako dalje

Generalni sekretar NATO-a Anders Fog Rasmussen ocenio je samit u Čikagu kao potpuno uspešan, rekavši: „Fokusirali smo se na budućnost Avganistana, odlučili smo da pametno investiramo u svoju odbranu, čak i u vremenima ekonomske štednje i angažovani smo, zajedno sa našim partnerima širom sveta, na rešavanju izazova sa kojima se suočavamo u 21. veku.”

Međutim, prema mišljenju većine analitičara, samit je bio senka onoga što je trebalo da bude kritičan trenutak u istoriji organizacije i nije pružio preko potrebnu viziju budućnosti NATO-a.

Primetno je da se strateški interesi SAD i ostalih članica NATO-a razilaze. Kao što je rekao Barak Obama, američki bezbednosni fokus okreće se ka Aziji, daleko od Evrope. Kako je primetio Ričard Longvort (*Richard C. Longworth*) iz čikaškog Saveta za globalna pitanja, od završetka Hladnog rata NATO je uglavnom bio angažovan „u svom ili u blizini svog evropskog dvorišta”, u misijama u Bosni i na Kosovu, a zatim u Avganistanu i Libiji.

„Buduće potencijalne američke vojne operacije verovatno će biti daleko od te zone, možda u Aziji. Međutim, Evropa sebe sve više doživljava kao parohiju, fokusirana je na sopstvene interese, naročito na krizu u evrozoni. Evropa suviše često ignoriše šta se dešava izvan Evrope. Zbog toga Vašington ne očekuje da mnogo NATO država učestvuje u tim dalekim misijama i traži partnere izvan Alijanse“, kaže Longvort (*Longworth*).

Njegovu tezu potvrđuje i činjenica da je samitu u Čikagu (Chicago) pristustvovalo praktično više delegacija zemalja koje nisu

članice NATO-a, od Novog Zelenda, Južne Koreje, Singapura, pa do Mongolije. Sve ove države imaju svoje vojnike u Avganistanu i predsednik Obama im se posebno zahvalio.

Drugi veliki problem koji izjeda NATO iznutra jeste podela troškova.

Pritisnute teškom krizom u evrozoni, zemlje centralne i zapadne Evrope smanjile su 2011. godini izdatke za odbranu u proseku za 1,9%. Najveća smanjenja zabeležena su Grčkoj, Španiji, Italiji i Irskoj, ali i najsnažnije evropske države, poput Nemačke i Velike Britanije, izrazito su smanjile izdatke. Vašington, koji i sam mora da smanji odbrambeni budžet, zabrinut je zbog činjenice da je samo pet zemalja članica NATO-a ispunilo odredbu o izdvajanju 2% bruto domaćeg proizvoda za odbranu.

To dovodi do neujednačenog učešća u rashodima Alijanse i gneva Vašingtona, koji je najbolje nedavno opisao bivši sekretar za odbranu Robert Gejts (*Robert Gates*) kada je rekao: „Imate one članice koje su voljne i sposobne da plate cenu i nose teret obaveza u Alijansi i one koje uživaju u koristima članstva u NATO-u, ali ne žele da dele rizike i troškove.”

Sve to udaljava Vašington od njegovih evropskih saveznika, a Vašington je, u vojnom smislu, potrebniji Evropi nego ona njemu, ako ništa drugo, što reče Longvort (*Longworth*), zato što je američko prisustvo u NATO-u garancija za same Evropljane, sa svojim vojskama utopljenim u multinacionalni savez, da nikada više neće ratovati jedni protiv drugih. Evropska unija, spajanjem evropskih ekonomija, pojačava tu garanciju. On na kraju iznosi i jedan nimalo ružičast scenario. „EU je u problemu. Evrozona možda neće preživeti. Ako se raspadne, to bi moglo potkopati ceo evropski projekat i rasplamsati nacionalizam koji je bio vidljiv na nedavnim izborima u Francuskoj i Grčkoj. Imajući na umu istoriju Evrope u prvoj polovini prošlog veka, to je zastrašujuće.”

Autor je dopisnik RTS iz Vašingtona

Intervju: **Brigadni general Ornelo Baron,** **rukovodilac NATO vojne kancelarije za vezu (MLO) u** **Beogradu**

Razgovarala: Jelena Milić

1. NATO MLO u Srbiji proširuje svoje aktivnosti. Koje su najznačajnije novine u vašem radu u Srbiji?

Pre svega bih istakao da sam veoma srećan što sam u Srbiji kao šef Vojne kancelarije NATO za vezu (MLO). Radujem se što mogu da dam lični doprinos podizanju saradnje Srbije i NATO u okviru Partnerstva za mir na viši nivo.

Već imam profesionalnog iskustva na Balkanu kao komandant jedinice na Kosovu i kao vojni ataše u Sloveniji. Ovo je prvi put da sarađujem s oružanim snagama Srbije i mogu da kažem da mi je drago što sam upoznao tako uvežbane i profesionalne vojnike.

Misija NATO MLO nedavno je dopunjena kako bi javna diplomatija NATO u regionu bila osnažena. Uz Grupu za nadzor i savetovanje u okviru naše kancelarije, koja tesno sarađuje s odeljenjem za međunarodnu vojnu saradnju u Ministarstvu

odbrane Srbije, novoformirana Grupa za odnose s javnošću planira da unapredi naše prisustvo u javnosti putem saradnje sa drugim ministarstvima, medijima i nevladinim organizacijama. Grupu će činiti jedan savetnik za vašu zemlju i jedan savetnik za pitanja medija, koji će igrati aktivnu ulogu u našim komunikacijskim aktivnostima, obrazlažući našu misiju i naš rad u Srbiji.

2. Koje su glavne karakteristike saradnje Srbije i NATO?

Srbija je posvećena osposobljavanju svojih vojnih jedinica za razmeštanje u okviru multinacionalnih mirovnih operacija na osnovu odluka Saveta bezbednosti UN ili drugih međunarodnih tela. Za to je neophodna transformacija odbrambenih struktura u jedan moderan sistem, interoperabilan sa svim međunarodnim partnerima. Da bi to postigla, Srbija koristi mehanizme NATO dostupne zemljama članicama PzM. Zbog toga su, u okviru Procesa planiranja i pregleda (*PARP*) u okviru PzM, postavljeni brojni vojni zadaci, sa naglaskom na razvoju i dostizanju interoperabilnosti sa NATO snagama.

Stoga se tekuća saradnja zasniva na osmišljavanju i sprovođenju aktivnosti u skladu sa dogovorenim ciljevima partnerstva. Ovi ciljevi obuhvataju široki raspon od odbrambenih priprema, informisanja javnosti, upravljanja ljudskim resursima i odbrane od sajber napada, do

sanitetske podrške, pitanja rodne ravnopravnosti, jedinica za specijalne operacije, vežbi za vazdušne operacije itd. Organizovani su brojni sastanci eksperata iz sedišta NATO i zemalja članica NATO i PzM kako bi Vojsci Srbije bila pružena pomoć u dostizanju ovih ciljeva. Jednom u tri meseca iz Brisela dolazi poseban tim da proceni napredak reformi. Dodatnu podršku daju svi vojni atašei iz NATO zemalja akreditovani u Srbiji.

Vojska Srbije, pritom, učestvuje u programu Procene operativnih sposobnosti (OCC E&F), u okviru koga je u toku trogodišnji program evaluacije koju sprovodi multinacionalni tim. Obuhvaćeno je skoro 400 srpskih vojnika iz pešadije, vojne policije i saniteta. Do 2014. godine sve pomenuto osoblje dobiće NATO sertifikate o osposobljenosti za učestvovanje u operacijama u inostranstvu.

3. Ima mišljenja da je NATO prestao da bude efikasna organizacija. Verujete li da će Alijansa i ubuduće igrati važnu ulogu?

NATO organizacija je i dalje veoma vitalna. Ona ima važnu ulogu u širokom spektru pitanja, vojnih i civilnih, kako širom sveta tako i na Balkanu. To je jedini vojni savez na svetu koji ima 28 članica i integrisanu vojnu strukturu. NATO je 2011. godine bio u stanju da istovremeno vodi velike operacije na tri kontinenta, od Libije do Avganistana, kao i na Balkanu. Sve te misije predstavljale su različitu vrstu bezbednosnog izazova, poput održavanja bezbednosti i sigurnosti na Kosovu, zaštite civila u Libiji, obuke snaga bezbednosti u Iraku i obezbeđenja brodova od pirata s obala Somalije. Podvukao bih da je NATO učestvovao i u demontiranju mina, spasavanju od elementarnih nepogoda, kao i u procesu stavljanja oružanih snaga pod civilnu kontrolu u mnogim delovima sveta.

4. Pomenuli ste Proces planiranja i pregleda kao okvir za vojnu

saradnju Srbije i NATO. Kako teče saradnja na političkom planu?

PARP je bio početni korak u procesu proširenja i produbljivanja vojne saradnje sa Srbijom. Aprila 2011. godine Severnoatlantski savet usvojio je zahtev Srbije da joj se odobri Individualni akcioni plan partnerstva (IPAP) s NATO. U toku je postupak u kome ovaj plan treba da odobri svih 28 članica NATO. Kada plan jednom stupi na snagu, obezbediće opšti okvir za političku saradnju Srbije i NATO u novim oblastima, kao što su spoljna i bezbednosna politika, ljudska i manjinska prava, borba protiv terorizma, borba protiv korupcije itd. U okviru priprema za IPAP, ambasador NATO za projekte izgradnje integriteta Jan Lukas van Horn posetio je pre nekoliko sedmica Beograd kako bi se u Skupštini, Ministarstvu odbrane i Generalštabu sastao s visokim zvaničnicima Srbije koji se bave borbom protiv korupcije. Zamenik pravnog savetnika gospodin Edi Grunen nedavno se sastao sa predstavnicima srpskih ministarstava za unutrašnje poslove, spoljne poslove, odbranu i pravdu kako bi sa njima razgovarao o SOFA (Sporazumu o statusu snaga), veoma važnom dokumentu koji daje okvir za slanje trupa van zemlje tako da one i dalje ostanu pod domaćom jurisdikcijom. Ovo su samo najnoviji primeri saradnje u raznim oblastima.

5. Kako ocenjujete trenutno stanje opšte reforme sektora bezbednosti u Srbiji? Šta su njena najveća dostignuća do sada, a šta preostali izazovi?

Reforme sektora odbrane i bezbednosti glavni su elementi saradnje Srbije i NATO. Zajednička Grupa za reformu odbrane Srbije i NATO obezbeđuje podršku srpskim vlastima za reforme i modernizaciju oružanih snaga, razvoj veza s NATO putem PzM i savetovanje o vojnim aspektima reforme sektora bezbednosti. Reforme u Srbiji podržane su serijom treninga i vežbi,

čiji je cilj izgradnja moderne, ekonomski održive i demokratski kontrolisane strukture odbrane. NATO u celini, ali i njegove pojedinačne članice, imaju značajnu stručnu bazu koja Srbiji može da pomogne u reformama sektora odbrane i bezbednosti.

Drago mi je što je Grupa za reformu odbrane intenzivirala svoje aktivnosti od 2010. godine i što se sastanci redovno održavaju. Svi planirani projekti pomoći za 2011-2012. godinu realizovani su uspešno, na vreme i uz podršku partnerskih država, među kojima su Norveška, Češka, Kanada i druge članice NATO. Posebno bih istakao petogodišnji projekat koji su vodili Norvežani, vredan 9,6 miliona evra. Ovaj projekat pomogao je da 6.000 otpuštenih iz sektora odbrane u Srbiji započne mali biznis. U okviru NATO programa Nauka za mir i bezbednost, Srbija je primila donacije za niz projekata saradnje, uključujući u to i studije o smanjenju seizmičkih rizika ili radionice o borbi protiv terorizma. NATO će dodatno pojačati naučnu saradnju sa Srbijom, a ključne oblasti njenog razvoja mogla bi predstavljati nova pitanja bezbednosti u regionu, kao i ekološke inicijative.

6. CEAS se zalaže za to da Srbija usvoji koncept „pametne odbrane”. Možete li da ocenite dokle je sam NATO stigao u realizaciji ovog koncepta i kako bi mogao pomoći Srbiji da ga i ona usvoji?

Na samitu NATO u Čikagu, maja 2012. godine, lideri NATO složili su se da prihvate takozvanu „pametnu odbranu” kako bi razvili neophodne sposobnosti za dostizanje ciljeva „NATO snage 2020”. Šefovi država i vlada zemalja NATO odobrili su konkretan paket multinacionalnih projekata čiji je cilj obezbeđivanje bolje zaštite NATO snaga, bolje praćenje situacije i bolja obuka. Ovi projekti će poboljšati operativnu efikasnost i dovešće do tešnje saradnje među NATO snagama. O tome je generalni sekretar NATO Anders Fog Rasmussen rekao: “U doba štednje mi ne možemo trošiti više, ali mi ne smemo trošiti ni manje. Poenta je u tome da se troši pametnije i da se za isti novac dobije više.”

Kada je reč o Srbiji, mislim da naše zemlje, partneri NATO-a na Balkanu, imaju šansu da postanu najuspešniji primer primene principa „pametne odbrane”. Suština je u tome da se s minimumom ulaganja postignu specijalizacija i transnacionalna saradnja, čime bi nivo nacionalne bezbednosti, uverljivost i međusobno poverenje bili unapređeni. Srbija i njeni susedi potpuno su svesni da ne mogu imati sve što im treba od sistema odbrane i bezbednosti, stoga treba da se specijalizuju i da se koncentrišu na razvoj određenih oblasti, čime će postići finansijske uštede.

BRIGADNI GENERAL ORNELO BARON

Kontroverze vojne neutralnosti Srbije

Autor: Jan Litavski

Srbija je 14. decembra 2006. godine postala članica programa „Partnerstvo za mir” i na taj način otpočela proces institucionalne saradnje sa NATO. Srbija je 26. 12. 2007. godine proglasila vojnu neutralnost, i to u jednoj jedinoj rečenici u Rezoluciji Narodne skupštine Republike Srbije o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka. Aprila 2009. godine usvojena je Nacionalna strategije odbrane, a u oktobru iste godine i Nacionalna strategija bezbednosti. Prethodno usvojena politika vojne neutralnosti ni u jednoj od tih strategija ne samo da nije konkretnije razrađena, nego nije čak ni pomenuta. Strategija spoljne politike, kao jedan od najvažniji strateških dokumenata svake zemlje, još uvek nije doneta. Zbog ovako dezorijentisanog ponašanja Republike Srbije pokušaćemo da bliže odredimo šta u teoriji podrazumeva pojam vojne neutralnosti, osvrnućemo se na način na koji je Srbija proglasila vojnu neutralnost, kao i na konzistentnost sprovođenja vojne neutralnosti Srbije. U tekstu će značajan prostor biti posvećen obavezama predviđenim Zajedničkom bezbednosnom i odbrambenom politikom EU (ZBOP), čije je preuzimanje Srbija generalno predvidela skupštinskim rezolucijama o evropskim integracijama, a detaljnije razradila u Nacionalnoj strategiji bezbednosti (NSB), te pitanju da li se te obaveze kose sa proglašenom vojnom neutralnošću i da li članstvo u ZBOP-u može biti zamena za članstvo u NATO savezu.

O pojmu neutralnosti

Reč neutralnost potiče od latinske reči „neuter”, što u bukvalnom prevodu znači „ni jedan ni drugi”.¹ Neutralnost uglavnom podrazumeva stav države da ostane nepristrasna u slučaju da u međunarodnim odnosima dođe do sukoba i da zaraćene strane percipira podjednako. Tek u 19. veku došlo je do razvoja normativnih odredbi kojima je neutralni status države prepoznat u međunarodnim odnosima. Koncept neutralnosti menjao se tokom istorije međunarodnih odnosa. Krajem 16. i početkom 17. veka neutralnim zemljama bilo je dozvoljeno da budu blagonaklone prema onoj strani za koju se smatralo da se

bori za „pravednu stvar”.² To je podrazumevalo dva bitna elementa: neutralna država je trebalo da dozvoli prelaženje tuđih snaga preko svoje teritorije i imala je pravo da mobiliše ljudstvo kako bi sukob bio zaustavljen. U 19. veku neutralnost je promenila svoje značenje i podrazumevala je apsolutnu nepristrasnost, dok se u 20. veku, između dva rata, pojavio pojam diferencirane neutralnosti, što je podrazumevalo da uzdržavanje i nepristrasnost nisu više krucijalni kriterijumi.

Na Bečkom kongresu 1815. godine usvojen je termin „stalne neutralnosti”, koji je tada postao standard u međunarodnom

¹ <<http://en.wiktionary.org/wiki/neuter>>

² Jessup, Philip C., Deák, Francis, Phillips, Walter A., Reede, Arthur H., Turlington, Edgar W., *Neutrality, its History, Economics and Law*, New York: Columbia University Press, 1935-36.

pravu. Tom prilikom sve evropske zemlje priznale su Švajcarskoj status stalno neutralne države.³ Nakon toga, u Hagu je donesena *Haška konvencija V - o pravima i obavezama neutralnih država u slučaju rata na kopnu* iz 1907 godine.⁴ Ovim dokumentom, kojim se u potpunosti reguliše vojna neutralnost, određene su osnovne karakteristike vojne neutralnosti, koje podrazumevaju da neutralne države ne smeju da podržavaju strane u sukobu, niti da se mešaju u sukob. Takođe, dokumentom se određuju neka prava neutralnih država, poput nepovredivosti teritorije neutralnih država, zabrane korišćenja njene teritorije za transport vojnih snaga i sl. U tom periodu neutralnim državama bilo je priznato pravo na razvijanje sopstvenih vojnih snaga radi samoodbrane. Važno je napomenuti da vojna neutralnost postaje pravno relevantna tek kada druge države priznaju tu neutralnost. U tom kontekstu, profesor međunarodnog prava na Pravnom fakultetu Radoslav Stojanović kaže: „Jednostrano proglašena neutralnost ne znači da je državi priznato da bude neutralna.“⁵

Zbog stvaranja nadnacionalnih institucija i organizacija, a kasnije i zbog uticaja globalizacije i modernizacije, koncept neutralnosti počeo je da gubi smisao i da postaje neodrživ. Na osnovu analize literature koja se bavi ovom problematikom, uglavnom se mogu identifikovati tri koncepta manje ili više povezana sa neutralnošću: neutralizam, neutralnost i koncept koji se često meša sa neutralnošću - nesvrstanost. Termin

*neutralizam*⁶ izgubio je smisao nakon završetka Hladnog rata, jer je podrazumevao da država želi da ostane van sukoba velikih sila, ali ne i da bude isključena iz svih ostalih ratnih sukoba. Koncept *neutralnosti* kao stalne neutralnosti ima različite varijante u zavisnosti od države koja je proglašava. Da bi jedna država bila smatrana neutralnom, ključno je to kakva je njena spoljna politika, odnosno to da li njenu spoljnu politiku karakteriše uzdržavanje, promovisanje mira i kooperacije, kao i redovno slanje trupa u mirovne misije. Koncept *nesvrstanosti*⁷ podrazumeva da država pripada Pokretu nesvrstanih koji je nastao za vreme Hladnog rata i faktički predstavljao treću stranu u političkom sukobu.

Kratak istorijski pregled vojnog svrstavanja Srbije

Pozivanje Srbije na neutralnost kao istorijski utemeljeno spoljnopolitičko određenje nerealno je. Srbija je tokom svoje istorije bila sve samo ne vojno neutralna država. U periodu pre I svetskog rata Srbija nije proglasila neutralnost kao što su tada uradile Belgija i Holandija. U periodu između dva rata, Kraljevina Jugoslavija bila je članica vojno-političkog saveza Mala Antanta. U periodu nakon II svetskog rata Jugoslavija je lutala u spoljnoj i bezbednosnoj politici, jer je u tom periodu prvo bila privržena SSSR-u, da bi kasnije počela da se zbližava sa NATO-om. Nakon prekida odnosa sa SSSR-om 1948. godine, formirala je Treći balkanski pakt sa Grčkom i Turskom. Period od 1961. do 1991. godine često je pogrešno smatran fazom vojne neutralnosti. Međutim, Srbija je, u okviru Jugoslavije, tada bila član i jedan od osnivača Pokreta

³ Karsh, Efraim., *Neutrality and Small States*.

Worcester: Biling&Sons Ltd., 1988.

⁴ SECOND PEACE CONFERENCE OF THE HAGUE, *Convention (V) respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land (1907)* The Hague, International Peace Conference, 18th October 1907.

⁵ <http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/terazije/jednostrano_proglasena_neutralnost.14.html?news_id=187441>

⁶ Lyon, Peter. *Neutralism*, Leicester. University Press, 1963.

⁷ Köchler, Hans. *The Principles of Non-Alignment*, International Progres Organization. Vienna, 1982.

nesvrstanih, koji je predstavljao treći blok za vreme Hladnog rata.

O načinu proglašenja vojne neutralnosti Srbije

Republika Srbija je u Rezoluciju Narodne skupštine Republike Srbije o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka od 26. 12. 2007. godine unela i pasus o vojnoj neutralnosti Srbije. Spomenuti pasus glasi: „Zbog ukupne uloge NATO pakta, od protivpravnog bombardovanja Srbije 1999. godine bez odluke Saveta bezbednosti do Aneksa 11 odbačenog Ahtisarijevog plana, u kome se određuje da je NATO *konačan organ* vlasti u *nezavisnom Kosovu*, Narodna skupština Republike Srbije donosi odluku o proglašavanju vojne neutralnosti Republike Srbije u odnosu na postojeće vojne saveze do eventualnog raspisivanja referenduma na kojem bi se donela konačna odluka o tom pitanju.“ Za Rezoluciju su glasale skoro sve veće parlamentarne stranke. Protiv rezolucije bile su Liberalno demokratska partija i Liga socijaldemokrata Vojvodine, dok je uzdržan bio Savez vojskovođa Mađara. Delovi stručne javnosti i civilnog sektora kritikovali su to što ovoj odluci nije prethodila javna i stručna rasprava u duhu dobre demokratske prakse, te što je ovako bitna odluka donesena u jednoj rečenici u dokumentu koji se načelno odnosi na nešto drugo.

Funkcionalna i operabilna politika vojne neutralnosti Srbije morala bi biti upotpunjena i razrađena drugim strateškim i doktrinarnim dokumentima, kao što su Strategija nacionalne bezbednosti i Strategija odbrane, koji su doneseni nakon proglašenja vojne neutralnosti. Nepostojeća strategija spoljne politike, takođe bi trebalo da sadrže odredbe o vojnoj neutralnosti Srbije. Ne postoji analiza obaveza koje Srbija preuzima u okviru ZBOP-a EU, kao ni stepena njihove

usaglašenosti sa politikom vojne neutralnosti. Spomenuta politika ne brani netransparentnu vojno-političku saradnju sa Rusijom, niti predstavlja prepreku ostvarivanju ruskih geopolitičkih interesa na Balkanu. Isto važi i za netransparentnu vojnu saradnju sa Sjedinjenim Američkim Državama.⁸ Smatramo da vojno neutralna država ne bi sebi smela dopustiti netransparentnost u vezi sa obimom i sadržajima bilateralne vojno-odbrambene saradnje sa pojedinim zemljama, kao što je sada slučaj sa Srbijom i njenom vojnom saradnjom i sa Rusijom i sa SAD.

Imajući gorenavedeno u vidu, osnovano je zaključiti da je na ovaj način proglašena i nejasno koncipirana vojna neutralnost uvedena pre svega zbog državne politike prema Kosovu, koja dominira nad svim drugim političkim odlukama države Srbije i limitira ih.

Ako je Srbija zaista želela da postane vojno neutralna, to je trebalo uraditi usvajanjem posebnog zakonskog akta u kome bi bila proglašena vojna neutralnost, i to tek posle stručne i javne rasprave. U njemu bi moralo biti istaknuto da se Srbija zalaže za mir, kooperaciju, saradnju i suzdržanost u spoljnoj i odbrambenoj politici. Umesto toga, kao povod za proglašavanje vojne neutralnosti navodi se to što je NATO, prema „odbačenom“ Ahtisarijevom planu, određen za „konačni organ“ vlasti u „nezavisnom Kosovu“. U rečenici kojom se uvodi vojna neutralnost, Srbija se nije odrekla eventualnog učlanjenja u neke nove vojne saveze, već samo učlanjenja u one koji trenutno postoje. Takođe, ne brani se prisustvo stranih vojski, njihovo kretanje ni izgradnja vojnih baza na teritoriji Srbije.

Navodno vojno neutralna Srbija dozvolila je izgradnju i otvaranje Srpsko-ruskog humanitarnog centra za vanredne situacije u Nišu. Šef srpske diplomatije Vuk

⁸ < <http://www.novimagazin.rs/blog/zakletva-zandarmerije-nije-iznenadjenje> >

Jeremić ocenio je da je „otvaranje humanitarnog centra u Nišu od strateškog značaja za srpsko-ruske odnose“.⁹ Predstavnicima obe zemlje tvrde da nije reč o vojnoj bazi, već o centru koji će „garantovati bolju bezbednost i Srbije i celog Balkana“¹⁰, mada i u stručnim i diplomatskim krugovima postoje sumnje da nije tako.

Ukoliko Srbija stvarno ima nameru da bude vojno neutralna i da je druge države priznaju kao takvu, njenu spoljnu politiku trebalo bi da karakteriše *suzdržavanje* na osnovu koje bi je drugi prepoznali kao vojno neutralnu.¹¹ Dalje, samoproglashenu vojnu neutralnost Srbije nije priznala nijedna država u okviru međunarodne zajednice, što se u nekim definicijama spominje kao jedna od odrednica vojne neutralnosti, niti je Srbija to tražila.

S obzirom na to da ništa od navedenog nije uneto u spomenutu Rezoluciju, a da se Srbija, kako na unutrašnjem, tako i na spoljnopolitičkom planu, ponaša kao država koja nije proglasila vojnu neutralnost u skladu sa većinom definicija tog pojma, već samo neutralnost u odnosu na NATO, Srbiju pre možemo shvatiti kao strateški dezorijentisanu državu, nego kao državu koja je vojno neutralna.

Kratak pregled situacije u regionu Zapadnog Balkana

Neutralnost kao koncept na kome je bazirana bezbednosna i odbrambena politika nije prihvaćen ni u jednoj državi u neposrednom okruženju Srbije. Što iz ekonomskih što iz ideoloških razloga sve one su ili već članice EU i NATO ili su na

putu da to postanu. Većina njih je, takođe, procenila da vojna neutralnost košta mnogo više nego pristupanje nekom savezu. Ekonomska cena vojne neutralnosti predstavlja veoma značajno pitanje, pogotovu kada je u pitanju mala i siromašna zemlja kao što je Srbija. Ministarstvo odbrane Republike Hrvatske 2007. godine uradilo je studiju koja pokazuje da je ulazak u NATO daleko jeftiniji od vojne neutralnosti. Prema ovom proračunu, članstvo u NATO-u na desetogodišnjem nivou košta 3.000.000.000\$ manje od vojne neutralnosti.

Hrvatska i Albanija su 3. 4. i 4. 4. 2009. godine prvi put kao punopravne članice učestvovala na samitu NATO-a u Strazburu i Kelnu, na kome je obeležena šezdeseta godišnjica rada te organizacije. Makedonija, Crna Gora i BiH¹² dobile su poziv za učlanjenje. One su naglasile da im učlanjenje u ovu međunarodnu organizaciju predstavlja prioritet.

Istovremeno, na sastanku održanom 9. 4. 2012. godine članice Jadranske grupe, koju čine Albanija, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina i Kosovo, odlučile su da unaprede regionalnu bezbednosnu saradnju i da se zajedno približe učlanjenju u NATO. Ministri odbrane navedenih zemalja na kongresu u Skoplju potpisali su deklaraciju u kojoj od NATO-a traže da na predstojećem sastanku u Čikagu jasno istakne da je posvećen svojoj politici „otvorenih vrata“. Srbija, za sada, ostaje isključena iz najznačajnije regionalne inicijative koja se bavi kolektivnom bezbednošću i odbranom, te saradnjom sa NATO-om.

⁹ <<http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy>

=2011&mm=10&dd=17&nav_id=550223>

¹⁰ <[online.com/Vesti/Srbija/172640/Ruska-baza-u-Nisu-trn-u-oku-NATO>](http://www.vesti-</p></div><div data-bbox=)

¹¹ Black, Cyril. *Neutralisation and World Politics*. Princeton: Princeton University Press, 1968.

¹² Premijer Republike Srpske Milorad Dodik izjavio je da Republika Srpska neće ući u NATO bez Srbije, što usporava evroatlantske integracije celokupne BiH.

O validnosti argumenata u prilog vojnoj neutralnosti Srbije i vezi sa ZBOP-om

Argumenti da će Srbija biti vojno neutralna kao ostale neutralne zemlje Evrope nisu sasvim tačni. Austrija, Irska, Finska, Švajcarska, Kipar, Malta i Švedska postale su neutralne u potpuno drugačijem istorijskom i vojno-političkom kontekstu.¹³ To se desilo ne njihovom voljom nego kompromisom velikih sila, a neke od zemalja su kažnjene vojnom neutralnošću. Nakon završetka Hladnog rata sve zemlje bivšeg Varšavskog pakta, koje su sada članice EU, kao i spomenute neutralne zemlje, požurile su da postanu članice „Partnerstva za mir”. Članstvo u „Partnerstvu za mir” podrazumeva potpisivanje bilateralnih sporazuma sa NATO-om. Paradoks predstavlja i to što su upravo neutralne zemlje u okviru „Partnerstva za mir” aktivnije u međunarodnim mirovnim operacijama od mnogih punopravnih članica NATO-a.

Neutralne zemlje Evrope ne mogu se ni u jednom kontekstu uporediti sa Srbijom. Ogromne su razlike između ovih država i Srbije. One se u kulturološkom smislu oduvek smatraju delom Zapadne civilizacije i NATO savez ih doživljava kao prijateljske zemlje. Pored toga, reč je o bogatim zemljama koje mogu da finasiraju svoju neutralnost. Većina gore spomenutih vojno neutralnih država članice su EU, čiji osnivački i drugi akti regulišu i oblasti spoljne politike, kao i oblasti bezbednosti i odbrane, a Ugovorom iz Lisabona bezbednosna i odbrambena politika postala je Zajednička bezbednosna i odbrambena politika.¹⁴

¹³ Ojanen, Hanna. *Neutrality and Non-Alignment in Europe Today*, FIIA Report 6. Helsinki: Finnish Institute of International Affairs, 2003.

¹⁴ Mišćević, Tanja, ur., *Ugovor iz Lisabona - sigurna luka ili početak novog putovanja?* Beograd: Službeni glasnik, 2010.

Sve države, od sporazuma iz Mastrihta do danas, ratifikacijom preuzimaju obaveze iz svih ugovora, pa i iz Lisabonskog, osim ako ne postoji drugačiji eksplicitan dogovor. Danskoj je, na primer, prema Sporazumu iz Edinburga 1992. godine, dozvoljeno da ne učestvuje u ZBOP-u. Sve države članice EU moraju da poštuju odredbe Lisabonskog sporazuma. Međutim, neke od tih odredbi, a pogotovu one koje se tiču ZBOP-a, nisu toliko čvrste i precizno normirane kao one koje se tiču implementacije nekih zakona u „prvom stubu” Unije. Države imaju obavezu da učestvuju u kreiranju i sprovođenju Zajedničke spoljne i bezbednosne politike, ali to je sve. Učestvovanje se bazira na saradnji i solidarnosti koje nisu striktno i precizno propisane.

Dalje, ZBOP, kao i Zajednička spoljna i bezbednosna politika EU (ZSBP), formiraju se tamo gde, prema proceni EU, postoji takva potreba, ali države članice još uvek predstavljaju suverene nosioce spoljnih, bezbednosnih i odbrambenih politika. Tek kada one, putem organa EU, „odobre” neku akciju EU u okviru ZSBP-a i ZBOP-a, „zajednička politika” stupa na scenu i postaje obavezujuća.

Neki stručnjaci u Srbiji¹⁵ smatraju da su tim novinama male države dovedene u situaciju da prate i podržavaju spoljnu politiku „velikih” članica EU iako se, možda, ne slažu sa svim odlukama od „vitalnog interesa”, ali da drugačije ne bi mogao da bude postignut dogovor o „zajedničkoj” politici.

Cilj ove politike jeste obezbeđivanje operativne sposobnosti EU za izvođenje određenih vojnih i civilnih misija širom sveta. Lisabonski ugovor uvodi proširenu listu Peterburških zadataka, koja sada, uz tradicionalne operacije kao što su humanitarne misije, obuhvata misije spasavanja, misije održavanja i nametanja mira, operacije upravljanja krizama,

¹⁵ Razgovori CEAS tima sa visokim predstavnicima državne administracije Republike Srbije.

operacije zajedničkog razoružavanja, vojnog savetovanja i pomoći i operacije protiv terorizma.¹⁶ Ugovor formuliše i tzv. „klauzulu zajedničke odbrane“, prema kojoj su države članice EU, koje su prihvatile odredbe Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike, obavezne da pomognu jednoj od članica EU u slučaju da bude napadnuta. Pošto se ne precizira vrsta pomoći koju su ove države dužne da pruže, ova odredba nikako ne može biti upoređena sa članom 5 Ugovora o NATO. Pojavljuju se i „klauzula solidarnosti“, koja obavezuje na pružanje eventualne vojne pomoći onoj članici koja je pogođena ljudskom ili prirodnom katastrofom ili terorističkim napadom. Ugovorom je predviđena i „stalna strukturna saradnja“. Ona je otvorena za sve zemlje koje žele da budu deo programa evropskog vojnog naoružanja i da na raspolaganje stave borbene jedinice spremne za trenutnu akciju. Ugovor „klauzulom o solidarnosti“ podrazumeva obavezujuću, mada neprecizno definisanu, eventualnu vojnu pomoć između država koje su članice EU.

O tome u kojoj meri vojna neutralnost stiče novo značenje ulaskom zemlje u EU vode se velike rasprave, između ostalog i zato što se u samom Lisabonskom sporazumu kaže: „uvođenje klauzule o međusobnoj odbrani ne pogađa specifičan karakter politike bezbednosti i odbrane nekih država članica, ali je pitanje da li će, imajući u vidu samu suštinu klauzule, neutralnost tih država moći da bude očuvana.“¹⁷ Ambasador Švedske u Srbiji Krister Asp ocenio je da u slučaju napada na neku državu EU Švedska ne bi ostala pasivna, te da politika neutralnosti u novim

okolnostima ne bi bila relevantna.¹⁸ Ove klauzule ni na koji način ne impliciraju da pomoć mora biti ograničena na vojna sredstva. U slučaju eventualnog napada, vojna pomoć napadnutoj članici EU verovatno ne bi ni morala da bude regulisana ZBOP-om da bi bila ostvarena.¹⁹ Iako je Lisabonski sporazum stupio na snagu mesec dana posle usvajanja strateških dokumenata Republike Srbije, u Srbiji nije bilo adekvatne stručne rasprave o novinama koje on donosi u oblastima bezbednosti i odbrane. U Srbiji je malo poznata činjenica da se u Lisabonskom ugovoru potvrđuje da NATO i dalje ostaje osnova kolektivne bezbednosti onih svojih članica koje su istovremeno i članice EU. To se ne odnosi na one članice EU koje nisu članice NATO-a ukoliko one to ne žele.

U Srbiji nije dovoljno poznata činjenica da ZBOP za sada ne pretenduje na to da postane odbrambena funkcionalna struktura koja može da bude alternativa NATO-u. ZBOP nema zajednički lanac komandovanja, te ne može biti alternativa učlanjenju u NATO kako su to neki političari i analitičari u Srbiji pokušali da predstave.²⁰

Kao što je već spomenuto, članstvo u ZBOP-u ne znači da članice moraju da se odreknu vojne neutralnosti. Ipak, neke odredbe ZBOP-a, pre svega one vezane za zajedničke interese i misije, poput funkcionisanja EULEX-a²¹, nisu u saglasju sa načinom

¹⁶ Novičić, Žaklina. *Novine u spoljnoj i bezbednosnoj politici EU nakon Lisabonskog sporazuma*. Rasprave i članci, Avgust 2010.

¹⁷ <<http://ccmr-bg.org/eubezbednost/pdf/Klauzula%20o%20medjusobnoj%20odbrani.pdf>>

¹⁸ <<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/293137/Srpski-vojnici-do-kraja-godine-u-misiji-EU-u-Ugandi>>

¹⁹ *Evropska unija i NATO-strateško partnerstvo ili zamrznuti sukob*. ŠIFRA: 23101988, Beograd: Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, 2011.

²⁰ Milić, Jelena. *Može li zajednička bezbednosna i odbrambena politika EU biti alternativa NATO integracijama Srbije*. Zbornik: Integracija Zapadnog Balkana u mreži globalne bezbednosti. Beograd: Čigoja, 2011.

²¹ Misija vladavine prava Evropske unije na Kosovu (EULEX) najveća je civilna misija koja je ikada raspoređena u okviru Zajedničke politike bezbednosti i odbrane. Glavni cilj ove misije jeste pružanje pomoći i podrške kosovskim institucijama u

na koji je Srbija definisala svoju vojnu neutralnost i spoljnu politiku, na šta je i prethodna vlada, prilikom popunjavanja upitnika EK, obratila pažnju u poglavlju 31.²²

Zaključak

Pre usvajanja politike vojne neutralnosti trebalo je dati odgovor na suštinsko pitanje da li je vojno neutralna Srbija, bez obzira na sve bilateralne sporazume o saradnji u oblasti odbrane, u stanju da sama odgovori na sve bezbednosne izazove, rizike i pretnje novog veka. Globalizacijom su do izražaja došli mnogi transnacionalni procesi, poput razvoja komunikacija, saobraćaja, slobodnog i liberalnog tržišta i poroznosti granica između država. Takođe, javljaju se nove pretnje bezbednosti država, kao što su države u procesu raspadanja, međunarodne terorističke organizacije i organizovane transnacionalne kriminalne grupe. Većina država političkog Zapada smatra da u takvim okolnostima ne mogu same da odgovore na navedene pretnje, pa svoju bezbednost i odbranu pokušavaju da osiguraju putem zajedničkog delovanja, kooperacije i članstva u savezima.

Pojam vojne neutralnosti u gorepomenutim okolnostima podrazumeva da Srbija razvija sistem odbrane koji joj omogućava da se oslanja na sopstvene vojne snage. To podrazumeva redefinisane strategije bezbednosti i odbrane. Pored toga, otvaraju se mnoga značajna pitanja o odbrani zemlje, poput onih vezanih za

oblasti vladavine prava, konkretno u oblasti policije, pravosuđa i carine. Ova misija nije na Kosovu da bi upravljala ili vladala. To je tehnička misija koja će nadgledati, pratiti i savetovati, istovremeno zadržavajući izvestan broj ograničenih izvršnih ovlašćenja. EULEX radi pod opštim okvirom Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN-a i ima unificirani lanac komande prema Briselu.

<<http://www.eulex-kosovo.eu/sr/front/>>

²² <<http://ceas-serbia.org/root/prilozi/dokumenta-politicki-kriterijum-demokratija-vladavina-prava.pdf>>

organizaciju vojske i njenog brojnog stanja, za razmatranje ponovnog uvođenja redovne vojne obaveze²³, kao i za druge obimne studije koje zahtevaju velike izdatke. Ukoliko Srbija želi da bude shvaćena kao ozbiljna vojno neutralna država, ona mora imati samostalne vojne snage koje će obezbediti njeno nesmetano funkcionisanje. To podrazumeva ogroman budžet za sistem odbrane, za koji prezadužena i demografski ugrožena Srbija nema uslove.

Smatramo da bi za početak Srbija trebalo da intenzivira saradnju sa NATO-om, kao i da učestvuje u radu Jadranske inicijative. Srbija bi na taj način ostvarila intenzivniju i insitucionalno bolje definisanu saradnju sa evroatlantskim partnerima, a pri tome ne bi morala da se odrekne svoje neutralnosti. Širenje mandata NATO kancelarije za vojnu vezu u Srbiji²⁴ trebalo bi iskoristiti za preduzimanje tih koraka. Podsedamo da EU i NATO uglavnom čini ista grupa država, da su u pitanju iste vojske kao i isti set poreskih obveznika, te da će, bez obzira na sve probleme, poput funkcionisanja Berlin plus sporazuma, EU i NATO i u buduće blisko sarađivati. Zato je dobro što se EU sve više profilise kao „specijalizovani provajder međunarodne bezbednosti“²⁵.

Za Srbiju je veoma bitno da nastavi proces evropskih integracija i preuzimanje obaveza koje prizilaze iz ZBOP-a, zato što to podrazumeva i sprovođenje preko potrebnih reformi u sektoru bezbednosti (jačanje insitucija demokratskog nadzora sektora bezbednosti, reformu pravosuđa itd.), koje samoproglashena vojna neutralnost ne iziskuje. Smatramo da bi EU trebalo da donese odluku da u pregovorima što pre bude otvoreno i poglavlje 31, kao što je to odlučeno za poglavlja 23 i 24.

²³ Skoro sve neutralne države u svetu imaju stajaću vojsku i redovnu vojnu obavezu.

²⁴ <<http://ceas-serbia.org/root/prilozi/ml-01.pdf>>

²⁵ <http://www.nato.int/cps/en/SID-6A3FA860-EE5BFCDE/natolive/news_89051.htm>

CEAS Preporuke

Zbog svega gorenavedenog, preporučujemo kratkoročne mere praktične politike:

- maksimalno iskorišćavanje mogućnosti koje nudi program „Partnerstvo za mir”
- prevazilaženje političkih prepreka koje koče usvajanje Individualnog akcionog plana za saradnju sa NATO savezom
- učestvovanje u Jadranskoj grupi radi unapređenja regionalne bezbednosne saradnje, naročito u formiranju regionalnih medicinskih timova, umrežavanju svih centara za obuku i proširenju saradnje u oblasti prevencije prirodnih katastrofa i saniranja njihovih posledica
- nastavak evropskih integracija, naročito hitno usvajanje obaveza koje proizilaze iz ZBOP-a i ispunjivanje zadataka koji proizlaze iz poglavlja 31, poput osnivanja regulatornih tela za kontrolu trgovine oružjem i municijom
- analiziranje obaveza koji proizilaze iz ZBOP-a i proveravanje njihove usklađenosti sa politikom vojne neutralnosti Srbije i spoljne politike nove vlade Republike Srbije
- sprovođenje intenzivnih reformi u sektoru bezbednosti²⁶, kako kadrovskih, tako i institucionalnih, a pre svega u oblasti uspostavljanja parlamentarnog i sudskog nadzora nad sektorom bezbednosti
- usvajanje koherentne Strategije spoljne politike Republike Srbije u kojoj bi EU integracije, saradnja sa NATO-om sa mogućnošću učlanjenja i regionalna saradnja bile prioritet, te redefinisane Strategije nacionalne bezbednosti Srbije u skladu sa novom Strategijom spoljne politike.

Literatura:

- Brkić, Luka. *Troškovi pripreme integracije u NATO - slučaj Hrvatske*. Zbornik: Ekonomija i bezbednost. Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2009.
- Jelić, Anila. *Vojna neutralnost Srbije*. Zbornik: Integracija Zapadnog Balkana u mrežu globalne bezbednosti. Beograd: Čigoja, 2011.
- Milić, Jelena. *Može li zajednička bezbednosna i odbrambena politika EU biti alternativa NATO integracijama Srbije*. Zbornik: Integracija Zapadnog Balkana u mrežu globalne bezbednosti, Beograd: Čigoja, 2011.
- Novaković, Igor. *Koncept neutralne države i slučaj Srbije*. ISAC fondacija.
- Black, Cyril. *Neutralisation and World Politics*. Princeton: Princeton University Press, 1968.
- *Convention (V) respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land (1907)*. Hague, 18th October 1907.
- Jessup, Philip Caryl Francis Deák, Walter Alison Phillips, Arthur H. Reede, Edgar Willis Turlington. *Neutrality, its history, economics and law*. Columbia University, Council for Research in the Social Sciences
- Karsh, Efraim. *Neutrality and Small States*. Worcester: Biling&Sons Ltd., 1988.
- Köchler, Hans. *The Principles of Non-Alignment*. Vienna: International Progress Organization, 1982.
- Lyon, Peter. *Neutrality*. Leicester University Press, 1963.
- Papacosma, I. S. Victor (eds.). *Europe's neutral and nonaligned states - Between NATO and the Warsaw Pact*, Delaware: A Scholarly Resources Imprint, 1989.

Autor je saradnik CEAS-a

²⁶ CEAS pod sektorom bezbednosti podrazumeva pravosuđe, vojsku, policiju i obaveštajne službe.

Neutralnost Srbije - pogled u budućnost

Autorka:
dr Jasminka Simić

Uvod

Tema *Neutralnost Srbije - pogled u budućnost* može se posmatrati uglavnom sa tri aspekta: Srbija i NATO, Srbija i Rusija u kontekstu Novog ruskog bezbednosnog koncepta i Srbija i misije EU.

Prema odluci Narodne skupštine, usvojenoj 26. 12. 2007. godine, Srbija je, dok na referendumu ne bude drugačije odlučeno, neutralna u odnosu na postojeće vojne saveze. Neutralne zemlje u Evropi su Irska, Malta, Kipar, Švedska, Austrija i Moldavija. Međutim, Srbija je postala član NATO programa „Partnerstvo za mir“ na samitu NATO-a u Rigi 2006. godine, pošto je zvaničnu odluku o tome usvojila vlada SR Jugoslavije 2002. godine. Između politike vojne neutralnosti Srbije i njenog u članjenja u NATO, još uvek postoje zahtevi za održavanje referenduma o u članjenju Srbije u NATO. Ovi zahtevi uglavnom su motivisani uskim političkim interesima pojedinih delova političkog establišmenta, a ne željom za otvorenom i transparentnom debatom o pitanju kolektivne bezbednosti.

U Beogradu je u junu 2011. godine prvi put održana strateška vojna konferencija NATO-a pod nazivom „Posle Lisabona - implementacija i sprovođenje“. Na konferenciji su učestvovalе radne grupe koje su razgovarale i razmenjivale iskustva i o drugim temama (prva strateška vojna konferencija održana je u BJR Makedoniji 2006. godine, zatim u Norveškoj 2007. godine, u Albaniji 2008. godine, u Finskoj 2010. godine). Konferenciju je organizovala Saveznička komanda NATO-a za transformaciju radi razmene iskustva i mišljenja o strateškim pitanjima od zajedničkog interesa. Na konferenciji su učestvovali i Vojni komitet EU i Vrhovna saveznička komanda za operacije.

Srbija učestvuje u civilnim i vojnim misijama EU i ima specifične odnose sa Rusijom.

Srbija i NATO

Imajući u vidu vojno angažovanje NATO-a na prostoru bivše SFRJ, a posebno NATO bombardovanje SRJ, koje je uticalo na redefinisane misije NATO-a posle Hladnog rata, smatramo da je neophodno analizirati modalitete odnosa Srbije i Severno-atlantskog saveza. Ova analiza smeštena je u kontekst najavljenog novog proširenja NATO-a kao ključnog elementa njegove nove misije i zainteresovanosti bivših jugoslovenskih republika, sada nezavisnih zemalja, za saradnju i u članjenje u NATO. Članstvo bivših republika SFRJ u NATO-u pokazuje i evoluciju misije ove organizacije. Slovenija i Hrvatska su u članjene u NATO, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija (Former Yugoslav Republic of Macedonia, FYRM) i Crna Gora izrazile su želju da postanu članice NATO-a, BiH i Srbija završile

su prvu fazu - pristupile su programu „Partnerstvo za mir”. Stoga je pitanje kakav će stav Srbija zauzeti u vezi sa budućom saradnjom sa ovom organizacijom veoma značajno.

Sve zemlje u regionu Jugoistočne Evrope imaju slične spoljnopolitičke prioritete - uključanje u evropske i evroatlantske integracije, jer na taj način minimalizuju rizik od oružanih sukoba među susedima. Srbija ima dodatni razlog - bezbednosni problem na Kosovu i Metohiji, gde se nalaze međunarodne snage koje predvodi NATO (KFOR). Takođe, na Kosovu je u decembru 2008. godine misija EU (EULEX) preuzela civilnu misiju UNMIK. Samoproklamovanu nezavisnost Kosova priznale su 22 države članice EU i svi susedi Srbije osim Bosne i Hercegovine i Rumunije. Kosovo predstavlja najvažniji razlog zbog koga je potrebna saradnja sa NATO-om i eventualno učlanjenje u ovu organizaciju.

Učlanjenje u NATO predstavlja ne samo vojno već i političko pitanje, jer podrazumeva da nova država članica nije samo bezbednosni korisnik, već da doprinosi sistemu bezbednosti i učestvuje u kolektivnoj odbrani. Saradnja Srbije sa NATO-om podrazumeva dve faze: pristupanje programu „Partnerstvo za mir” (ova faza završena je prijemom Srbije u ovaj program na samitu NATO-a u Rigi 2006. godine) i punopravno članstvo u NATO-u, koja obuhvata sticanje svih prava i obaveza shodno Osnivačkom ugovoru organizacije.²⁷ Postoji i opcija da Srbija ostane po strani u odnosu na NATO.

Odnos Srbije i NATO specifičan je zato što je NATO bombardovao Srbiju, pa je

javnost Srbije distancirana prema ovoj organizaciji. Ipak, Srbija bi trebalo da prema ovoj organizaciji zauzme pragmatičan stav u skladu sa sopstvenim interesima i potrebama. Ponuda za učlanjenje u NATO može biti prihvaćena iz nekoliko razloga:

1. učlanjenje u NATO znači garantovanje teritorijalnog integriteta države članice
2. proces ulaska u NATO značio bi ulazak u zajednicu zapadnih naroda
3. bila bi olakšana modernizacija i restrukturacija vojnih snaga, što je posebno značajno zbog zastarelog naoružanja i niskog nivoa materijalne obezbeđenosti oficira (Srbija je 2011. godine uvela profesionalnu vojsku, kao i moderno naoružanje i sticanje znanja o novim metodama ratovanja)
4. bila bi olakšana preobuka oficirskog i vojnog kadra kako bi bili ispunjeni striktni uslovi demokratske kontrole vojske (u pojedinim komunističkim zemljama vojska kao instrument Komunističke partije nije bila naviknuta da se podvrgava demokratskoj vlasti), što je Srbija već uradila; učlanjenje u NATO bio bi korak dalje u tom pravcu.

Treba istaći da NATO sledi principe kojima garantuje teritorijalni integritet država članica i da ne dozvoljava da sporovi budu rešavani pretnjom ili ratom. Na primer, Grčka i Turska, koje su i danas često u zategnutim odnosima, bez ikakve sumnje bi zaratile 50-ih godina 20. veka da nisu bile članice NATO-a. Tako članstvo u NATO-u u određenom stepenu predstavlja garant ne samo spoljnog nego i unutrašnjeg mira. Članice NATO-a formirale su održivu zajednicu sa pluralističkom bezbednošću. Pomisao o rešavanju bilo kakvog spora među državama članicama pretnjom ili upotrebom sile apriori je zabranjena. Dakle, NATO je istovremeno jedan vrlo konkretan sistem, vojna organizacija, ali i „stanje duha”.

²⁷ Zvaničnu odluku o pristupanju programu „Partnerstvo za mir” usvojila je vlada SRJ 2002. godine. Vlada SCG podnela je zvaničan zahtev za pristupanje ovom programu 19. 6. 2003. godine. Sa vojnog aspekta Srbija je tada bila spremna za pristupanje programu „Partnerstvo za mir”. Međutim, NATO je morao da donese političku odluku o tome da li je Srbija postala respektabilni saveznik.

Uz pomoć NATO-a rešen je sukob između srpskih snaga reda i albanskih terorista u južnom delu Srbije, u tzv. zoni kopnene bezbednosti, koju od tada (2000. godine) kontroliše srpska policija. Sve države članice NATO-a iz Istočne Evrope najpre su primljene u NATO, pa tek onda u Evropsku uniju. Ovim je potvrđeno jačanje političke komponente nove misije NATO-a kao organizacije koja ocenjuje ispravnost demokratsko-političkog kursa država koje nisu njene članice ili su buduće članice evroatlantskih integracija. Dakle, dodatni argument za razmatranje mogućnosti pristupanja Srbije NATO-u predstavlja činjenica da Srbiji ne preostaje drugi izbor ukoliko sve susedne zemlje postanu članice ovog Saveza. Postavlja se pitanje da li bi Srbija (kao što bi moglo da se dogodi i Rusiji) mogla da se nađe u NATO „obruč“, odnosno da bude okružena državama članicama NATO.

Mogućnost ulaska u NATO još uvek predstavlja i psihološko pitanje. Naime, jednom delu stanovništva bilo bi teško objasniti učlanjenje u organizaciju koja je bombardovala zemlju, jer je za njih NATO i dalje „metafora neželjene američke hegemonije“.²⁸ U Srbiji postoje dva suprotstavljena mišljenja. Manjina je za učlanjenje u NATO, a većina je protiv toga. Drugo mišljenje pokazuje da demokratija i NATO nisu kompatibilni i da NATO istovremeno predstavlja agesiju spolja, a degradaciju demokratije iznutra. Nešto slično čulo se i na protestima protiv NATO-a tokom samita ove organizacije održane u Lisabonu 2010. godine.

Istraživanje javnog mnjenja objavljenog u junu 2011. godine pokazalo je da je 15,6% populacije za ulazak Srbije u NATO (što je 5% manje nego u 2010. godini), dok je 66,3% protiv ulaska u NATO.

Osnovni razlog za opadanje podrške pristupanju NATO-u predstavljaju vojne operacije NATO-a u Libiji, koje su građane Srbije podsetile na bombardovanje SR Jugoslavije. Prema istim istraživanjima, podrška Evropskoj uniji bila je 59,3%. Naredna istraživanja javnog mnjenja obavljena su u avgustu i oktobru 2011. godine. Rezultati su skoro identični: 15,1% populacije podržava ulazak Srbije u NATO, dok je 67,2% protiv toga. U istom periodu podrška Evropskoj uniji stabilizovala se na 45%, što je najniži do sada zabeleženi nivo. Slični rezultati zabeleženi su u prvoj polovini 2012. godine. Razlozi za to su socijalno nezadovoljstvo nastalo usled svetske ekonomske krize, zatim kriza na severu Kosova gde živi većinsko srpsko stanovništvo koje ne prihvata integrisanje u samoproklamovane kosovske institucije, kao i teška unutrašnja situacija u Evropskoj uniji nastala usled krize evra.

Za Srbiju bi bilo adekvatno da se angažuje putem konstruktivnog i transparentnog pristupa debati o pitanju izazova kolektivnoj bezbednosti, kao i o daljem napredovanju inicijative Rusije za stvaranje nove međunarodne bezbednosne arhitekture. Bilo kakva odluka o budućoj saradnji sa NATO-om predstavlja izuzetno delikatno i kompleksno pitanje. Zato je pre referendumu neophodno da o tom pitanju budu izrađene konkretne bezbednosne i ekonomske procene i da bude postignut konsenzus na nacionalnom nivou. To zahteva dobru volju i spremnost da iz realne perspektive srpskih nacionalnih interesa i u okviru već usvojene Nacionalne strategije budu sagledane savremene bezbednosne promene.

Glavnu pretnju bezbednosti Srbije, ali i celog balkanskog regiona, u narednom periodu predstavljaju postojeća krizna žarišta na sopstvenoj teritoriji (na Kosovu i Metohiji), ali i u susedstvu, u BJR Makedoniji. Opasnost pretili i od političkog i kriminalno motivisanog terorizma,

²⁸ Detaljno o političko-bezbednosnim pitanjima na Balkanu videti u: Miroslav Hadžid. *Hroničan manjak bezbednosti, slučaj Jugoslavije*. Beograd, 2001. str. 185.

organizovanog kriminala i korupcije, koji su karakteristični za socijalne i ekonomske probleme rane tranzicije. Zato nove pretnje bezbednosti zahtevaju novu organizaciju sektora bezbednosti, prvenstveno vojske i policije, kao i ostalih državnih i društvenih institucija u ovoj oblasti. Saradnja Srbije sa zemljama u okruženju u oblasti kontrole granica, pravosuđa i primene rešenja koja su u međuvremenu razvijena u evro-atlantskim okvirima trebalo bi da bude pojačana u narednom periodu zbog povezanosti kriminalnih i ekstremističkih organizacija na međunarodnom nivou. Redefinisana misija NATO-a, koja u novom veku sadrži značajnu političku komponentu, pruža mogućnost komunikacije i saradnje u onoj meri koja je Srbiji neophodna za realizovanje sopstvenih bezbednosnih ciljeva i rešavanja problema na putu ostvarivanja tešnijih odnosa sa evropskim institucijama.

Srbija i novi ruski bezbednosni koncept

Srpsko-ruske odnose danas bi trebalo razmatrati u okviru novog bezbednosnog okruženja nastalog posle Hladnog rata, kao i u okviru pitanja energetske bezbednosti.

Rusija i NATO radili su zajedno na terenu. Kada je NATO preduzeo vazdušne napade protiv bosanskih Srba u BiH (1995), Rusija je kritikovala ovu odluku, ali je kasnije podržala Mirovni sporazuma iz Dejtona (*Dayton Peace Agreement*). Tako je Rusija u januaru 1996. godine poslala 1.400 vojnika u sastav međunarodnih mirovnih snaga u BiH, koje je predvodio NATO. Učestvovanje ruskih snaga u mirovnim snagama u BiH bilo je motivisano zainteresovanošću Rusije da reguliše krizu na teritoriji bivše SFRJ, čime se vratila na međunarodnu scenu i simbolički stigla najdalje u Evropi. Na diplomatskom planu to je učinila prisustvom u Kontakt grupi (*Contact Group*), čime se svrstala u pet vodećih svetskih zemalja. Između vojnih snaga NATO-a i

vojnih snaga Rusije u BiH nije bilo incidenata.

Ovakva saradnja podrazumeva i zajedničko upravljanje bezbednosnim problemima u budućnosti, što je predstavljalo osnovu za formulisanje Osnivačkog akta o uzajamnim odnosima, saradnji i bezbednosti, potpisanog 27. 5. 1997. godine u Parizu (*NATO-Russia Founding Act*). Ovaj akt predstavlja izjavu dve strane da će zajedničkim snagama pomoći izgradnji stabilnog, miroljubivog i nepodeljenog kontinenta zasnovanog na saradnji i obostranom interesu.

Period uspešne saradnje smenio je period zahlađenja, nastao zbog vazdušnih napada NATO-a na SR Jugoslaviju. Zbog vazdušnog napada NATO-a na SRJ (24. 3. 1999. godine), Rusija je, protiveći se upotrebi sile bez mandata UN, suspendovala proces saradnje pod pokroviteljstvom stalnog zajedničkog Saveta. Uprkos zahlađenju odnosa sa NATO-om tokom bombardovanja SRJ, tadašnji ruski predsednik Jeljcin je verovao da je saradnja sa NATO-om poželjna opcija, pre svega zbog rata u Čečeniji, kao i zbog finansijske krize koja je započela 1998. godine. Predsednik Jeljcin je imenovao svog predstavnika radi pregovora o okončanju sukoba na Kosovu.

Posle usvajanja rezolucije 1244 SB UN, u sastavu međunarodnih snaga na Kosmetu (KFOR), koje je predvodio NATO, bilo je 3.500 ruskih vojnika (jun, 1999). Rusija je sebe oduvek smatrala značajnim faktorom geostrateške ravnoteže na Balkanu. Odlukom tadašnjeg ruskog predsednika Vladimira Putina o povlačenju ruskih mirovnih snaga iz ovog regiona 2003. godine, Rusija kao da je prihvatila činjenicu da je Balkan postao sfera interesa NATO-a i zapadnih zemalja. Ruski zvaničnici su izjavili da odluka o povlačenju nije znak ruske nezainteresovanosti za regulisanje političke situacije u regionu i da će Rusija nastaviti da učestvuje u rešavanju ove situacije na bilateralnom nivou, dok će na multi-

lateralnom nivou delovati u okvirima odgovarajućih struktura UN, OEBS i drugih međunarodnih institucija.

Tokom 2000. godine odnosi Rusije i NATO-a bili su suzdržani, čemu su doprineli i planovi NATO-a za širenje na istok, a naročito planovi za uključivanje baltičkih zemalja i Ukrajine u NATO blok. Aktivnosti evroatlantskih saveznika u regionu (Ukrajina, Gruzija, Belorusija i Centralna Azija) u Rusiji su često doživljavani kao pretnja njenoj bezbednosti i mešanje u oblasti od njenog „legitimnog“ interesa.

Prelazak u 21. vek obeležen je i teškim pregovorima između Rusije i SAD oko američkog plana izgradnje „antiraketnog štita“ od mogućih raketnih napada iz „odmetničkih“ zemalja. Međutim, teroristički napad na Njujork i Vašington 11. septembra 2001. godine doneo je preokret u rusko-američkim odnosima. Dve države su se, prvi put posle Drugog svetskog rata, našle na istoj strani fronta u borbi protiv „novog globalnog neprijatelja“ - međunarodnog terorizma. Ruski predsednik Vladimir Putin najavio je saradnju sa SAD, i to povezivanjem obaveštajnih mreža, otvaranjem vazdušnih koridora za humanitarne misije, učestvovanjem u akcijama spasavanja i potrage, pružanjem veće civilne i vojne podrške protivnicima talibanske vlasti u Avganistanu, kao i koordiniranjem aktivnostima u Centralnoj Aziji zajedno sa svojim saveznicima, bivšim sovjetskim republikama. Saradnja sa Rusijom olakšavala je funkcionisanje i rad misije NATO-a u Avganistanu i, na izvestan način, dala kvalitet ovom savezu, potvrđujući njegovu novu misiju, potpuno različitu od one koju je imao u hladnoratovskom periodu.²⁹

²⁹ Argument za prethodno izrečen stav možemo pronaći u Deklaraciji šefova država i vlada članica NATO-a i Ruske federacije, usvojene na samitu NATO-a u Rimu, 28. 5. 2002. godine. U njoj se kaže da su se, svesne činjenice da se na početku 21. veka život odvija u *tesno povezanom svetu, u kome nepredviđene pretnje i izazovi zahtevaju pojačan objedinjeni odgovor*, dve strane složile da otvore

Saradnja sa Rusijom predstavlja potvrdu da je NATO za sobom ostavio hladnoratovsku ulogu i da se njegova misija transformisala do tog stepena da može da prihvati ne samo bivše zemlje istočnog bloka nego i samu Rusiju.³⁰ Celokupna saradnja sa Rusijom u posthladnoratovskom periodu predstavlja potvrdu da je NATO, u odnosu na proklamovani cilj u vreme osnivanja 1949. godine, redefinisao svoju misiju. Saradnja sa Rusijom pokazala je da je NATO evoluirao, ali i da je stalno prisutan strah (naročito u zemljama Istočne Evrope) od ruske reakcije na određeno bezbednosno pitanje. Reakcija Rusije na gruzijsko bombardovanje građana u Južnoj Osetiji 2008. godine³¹ zaustavila je, na izvesno vreme, planirano proširenje NATO-a na istok, odnosno na Ukrajinu i Gruziju. Dakle, za NATO je važno da proširenje organizacije ne naruši obnovljene mirne odnose sa Rusijom, kao i to da države članice (baltičke zemlje, ili zemlje Centralne i Istočne Evrope ili buduće države članice) budu sigurne da je član 5 Vašingtonskog sporazuma o kolektivnoj odbrani uvažen.

Moguće pristupanje Gruzije i Ukrajine NATO-u značilo bi nastavak procesa

novu stranicu u zajedničkim odnosima, da bi poboljšale spremnost da zajednički rade u oblastima od zajedničkog interesa i da se zajednički suprotstave zajedničkim pretnjama i rizicima po bezbednost. Govorilo se da je tek sa ovim dogovorom Hladni rat završen. NATO i Rusija su se dogovorili da razmotre sve svoje obaveze prema međunarodnom pravu, uključujući u to i Povelju UN, Finalni akt iz Helsinkija i Povelju OEBS-a o evropskoj bezbednosti. Tada je osnovan Savet NATO-Rusija (*NATO-Russia Council*), koji obezbeđuje „mehanizam za konsultacije, izgradnju konsenzusa, saradnje, zajedničkog odlučivanja i zajedničke akcije (...) u širokom spektru pitanja koja se odnose na bezbednost u evroatlantskom regionu“.

³⁰ Rusija je članica NATO programa „Partnerstvo za mir“ od 1994. godine.

³¹ Južna Osetija i Abhazija, gruzijske oblasti naseljene ruskim stanovništvom, proglasile su nezavisnost krajem 2008. godine.

transformacije misije NATO-a putem tzv. horizontalnog proširenja. S obzirom na to da je ovaj region strateški značajan zbog bogatih energetske resursa, političko-ekonomska komponenta misije NATO-a dobila bi na značaju, odnosno dodatno bi bila proširena misija Saveza (*deepening & widening proces*).

Rusija je svesna da je Srbija od ruske granice udaljena više nego bivše sovjetske republike, sada nezavisne države, Gruzija i Ukrajina. Rusija, stoga, ne bi trebalo da se plaši proširivanja NATO-a na ovim prostorima. Ipak, Rusija ima negativan stav prema ovom pitanju. Rusija podržava politiku Srbije prema Kosovu i Metohiji i odlučno se suprotstavlja priznanju samoproklamovane nezavisnosti Kosova (17. 2. 2008. godine). Rusija nije spremna da prihvati učlanjenje Srbije u NATO. Vojna neutralnost Srbije je prihvatljivija, i to ne samo za ruske zvaničnike, već i za pojedine političke partije u Srbiji, koje smatraju da su dve zemlje tesno povezane zajedničkom istorijom, kulturom i religijom. Pored toga, zbog uvoza ruske nafte i gasa, bilateralni ekonomski odnosi dve zemlje veoma su značajni.³²

Prilikom razmatranja budućeg bezbednosnog sistema u svetu i Evropi ne treba zaboraviti ni predlog tadašnjeg ruskog predsednika Dimitrija Medvedeva koji je izneo na sastanku sa nemačkim političkim, parlamentarnim i civilnim liderima 5. 6.

³² Bivši predsednici Srbije i Rusije Boris Tadić i Dmitrij Medvedev potpisali su 24. 12. 2008. godine Ugovor o nafti i prirodnom gasu prema kome će *Gasprom Njeft* dobiti 51% akcija Naftne industrije Srbije za 400 miliona evra u gotovini i 550 miliona evra u investicijama. U Ugovor je uneta i kaluzula o izgradnji 400 km (250 milja) dugačkog kraka gasovoda „Južni tok“ u Srbiji. Ova investicija vredi dodatne 2 milijarde evra. Prema statističkim podacima, u prvih 9 meseci 2011. godine najvažniji uvozni partner Srbije bila je Rusija sa 1,88 milijardi dolara, dok je Nemačka najveći izvozni partner, jer Srbija izvozi robu u vrednosti od 1,103 milijarde dolara. Videti u: Spoljno-trgovinska razmena Srbije, septembar, 2011. <<http://webrzs.stat.gov.rs>>

2008. godine u Berlinu. On je govorio o stvaranju novog sistema bezbednosti u Evropi i o potpisivanju panevropskog bezbednosnog pakta i pozvao je sve evropske države da učestvuju u ovom procesu, „svaka u skladu sa svojim nacionalnim mogućnostima, a svaka ideja o alijansama i grupama država trebalo bi da ostane izvan ovih okvira“. To podrazumeva da NATO i države članice EU ne treba, bar ne zvanično, da usaglase svoje stavove u pregovorima, ukoliko proces bude napredovao. Panevropski bezbednosni pakt trebalo bi da, u duhu Povelje UN, „konačno razjasni ulogu upotrebe sile u evroatlantskoj oblasti“. To praktično znači da bi NATO prilikom donošenja odluka trebalo da dobije odobrenje spolja. Ideju o transformaciji postojećeg sistema bezbednosnih institucija i potpisivanju panevropskog pakta predsednik Dimitrij Medvedev ponovio je na forumu o Svetskoj politici 8. 10. 2008. godine u Evijan u Francuskoj. Bolju saradnja EU sa Rusijom podržavaju i njene najvede članice - Francuska, Nemačka i Italija.³³

Srbija se nalazi u trouglu između EU misije (EULEX), vojne misije KFOR-a predvođene NATO snagama na Kosovu i Srpsko-ruskog humanitarnog Centra za vanredne situacije. Administrativni sektor Centra otvoren je 17. 10. 2011. godine na aerodromu „Car Konstantin“ u Nišu radi obezbeđivanja smeštaja za oko 2.000 ljudi u slučaju vanrednih situacija. U Centru bi bili

³³ „Nacionalnu bezbednosnu strategiju Ruske Federacije do 2020“ odobrio je bivši predsednik Dmitrij Medvedev, 12. 5. 2009. godine, čime je zamenjen „Nacionalni bezbednosni koncept 2000“ i uspostavljen novi okvir za rusku politiku bezbednosti. Ova politika zasnovana je na nacionalnim strateškim prioritetima u oblasti odbrane, bezbednosti države i društva i održivog razvoja. Glavnu novinu u odnosu na „Nacionalni bezbednosni koncept 2000“ predstavlja isticanje potrebe za poboljšanje kvaliteta života ruskih građana i manje neprijateljski stav prema SAD i NATO. Videti u: ARI 135/2009 - 25/9/2009

smešteni ruski avioni koji bi učestvovali u ublažavanju posledica vanrednih situacija, i to prvenstveno u Srbiji i drugim delovima Balkana, ali i u državama članicama EU ukoliko budu imale potrebu za tim. To znači da de evroatlantski i ruski aspekt strateških ciljeva Srbije odrediti njeno budude mesto na međunarodnoj sceni.

Srbija i misije EU

Evropski aspekt evroatlantske integracije povezan je sa temom rada, jer Srbija namerava da postane punopravna članica EU. Srbija je dobila status kandidata za učlanjenje u EU u martu 2012. godine. Trenutno čeka datum za početak pregovora o pristupanju EU. U međuvremenu, od svih država članica EU samo Litvanija još uvek nije ratifikovala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju EU sa Srbijom.

Dva ranije potpisana sporazuma sa EU u Beogradu imaju značajnu ulogu. Prvi je Sporazum o razmeni poverljivih podataka, potpisan 26. 5. 2011. godine, a drugi je Okvirni sporazum o učešću Srbije u civilnim i vojnim misijama, potpisan 8. 6. 2011. godine. Ova dva Sporazuma neohodna su kako bi Srbija postala deo zajedničke spoljne i bezbednosne politike EU, kao i njene odbrambene politike. To znači da de Srbija slati svoje vojnike i policajce tamo gde EU smatra da je potrebno. Potpisivanje Sporazuma između Srbije i EU o učešću u misijama EU predstavlja korak ka učlanjenju u EU i znak je obostranog poverenja. EU trenutno ima sledeće misije: 3 vojne misije na Kosovu, u Bosni i Hercegovini („Altea“) i na obali Somalije („Atalanta“ EUTM), 10 civilnih misija, poput one na Kosovu ili u Bosni i Hercegovini, kao i zajedničku vojno-civilnu misiju u Darfuru.

Prva misija Srbije bila je pomorska patrolna misija EU na obali Somalije (protivpiratska misija „Atalanta“) krajem 2011. godine, za koju je odobrenje dala Narodna skupština Srbije. Vojnici su

otputovali kao deo trupa formiranih na osnovu bilateralnog sporazuma sa Francuskom. Oficiri koji učestvuju u misiji „Atalanta“ na francuskom brodu, pridružuju se misiji EU za obuku „Somalija“ (EUTM) u Ugandi radi pomodi u obuci bezbednosnih snaga Somalije.

Treba pomenuti da su u mirovnim misijama UN srpski posmatrači i medicinsko osoblje ved dokazali svoju sposobnost. Prema podacima Ministarstva odbrane, oko 40 vojnika iz Srbije angažovano je u misijama UN-a. Pripadnici sistema odbrane trenutno su samostalno angažovani u mirovnim misijama UN u Kongu, Liberiji i Obali Slonovače. U Čadu su raspoređeni zajedno sa pripadnicima norveškog kontingenta, na Kipru su u sastavu slovačko-mađarskog kontingenta, a 23. 9. 2011. godine na Kipar je prvi put otišao ceo vod. Pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije angažovani su u mirovnim misijama UN-a u Liberiji i na Haitiju (gde su posle razornog zemljotresa u januaru 2010. godine pomogli u spasavanju povređenih i raščišćavanju ruševina, a početkom 2011. godine radili su na sprečavanju širenja kolere među stanovništvom Haitija). Srbija i UN Mirovne operacije potpisale su u novembru 2011. godine Memorandum o razumevanju kako bi bila poboljšana saradnja između Srbije i UN u oblasti multinacionalnih operacija. Uključivanjem Srbije u sistem pripravnosti, tzv. *stand by* aranžman, značajno bi bila smanjena procedura i vreme angažovanja kapaciteta u multinacionalnim operacijama, što je od suštinskog značaja za dobijanje odobrenja UN-a za učestvovanje srpskih snaga u mirovnim misijama.

Zaključak

Imajući na umu temu ovog rada, možemo zaključiti da je za Srbiju, kao i za zemlje Zapadnog Balkana, EU u svim aspektima prihvatljivija. Pripadnici Vojske

Srbije i MUP-a, kao i medicinsko osoblje, koji ved učestvuju u mirovnim misijama UN-a, spremni su da učestvuju u mirovnim misijama EU. U Srbiji postoji podrška EU, ali i emotivni otklon prema NATO-u. Sve zemlje Zapadnog Balkana osim Srbije prihvatile su Akcioni plan učlanjenja u NATO i učestvuju u mirovnim misijama u Avganistanu. S obzirom na to da se, kada su u pitanju mirovne misije, NATO i EU prožimaju i da tesno sarađuju, Srbija bi, iako zvanično ne učestvuje u misijama NATO-a, u određenom trenutku došla u dodir sa njima. Učestvovanjem u mirovnim operacijama u svetu povedava se i spoljopolitički kredibilitet države, a vojnici stiču iskustva na terenu, unapređuju svoje sposobnosti i interoperabilnost. U međuvremenu, NATO deluje ne samo u vojnom, ved i u političkom, a delimično i u ekonomskom domenu. NATO je pokrenuo istraživanje akutnih problema današnjice, poput zaštite životne sredine, zaštite voda i prevencije i saniranja posledica elementarnih nepogoda, koje, takođe, mogu da utiču na stabilnost u svetu. Od 2004. godine NATO je objavio radove o postignutim rezultatima istraživanja, kao i projekte za budude delovanje u ovim oblastima. Za Srbiju je važno da bude deo glavnih evropskih projekata.

Literatura

Knjige

1. Hadžid, Miroslav. *Hroničan manjak bezbednosti, slučaj Jugoslavije*, Beograd, 2001.
2. Ružin, dr Nano. (Ружин, др Нано), *NATO во современите меѓународни односи*. Фондација

„Фридрих Еберт“, канцеларија Скопје, Скопје, 2010.

3. Simid, dr Jasminka. *U potrazi za novom misijom - NATO i jugoslovenska kriza 1990-2001*, Beograd: Službeni glasnik, 2010.

4. Castarede Jean, *50 Ans de Construction Européenne*, Paris: Studyrama perspectives, 2007.

Tekstovi

1. *Issues, Quarterly published by the EU Institut for Security Studies*, no. 27, Paris: The European Foreign&Security Policy Institute, october, 2008. <www.iss.europa.eu>
2. Julianne, Smith. *La relation OTAN/Russie: moment de verite ou deja vu? Politique etrangere*, 4:2008, Paris: Revue trimestrielle publiee par L'Institut francais des relations internationales, IFRI, 2008.

Dokumenti

1. Strateški koncept za odbranu i bezbednost članica Organizacije Severnoatlantskog pakta. novembar 2010. <<http://www.nato.int/lisbon2010/strategic.concept.2010-eng.pdf>>
 2. Treaty on European Union (amended by the Treaty of Lisbon, signed 13 december 2007), Protocol (no. 11) on Article 42 of the Treaty on European Union, Official Journal of the European Union (OJEU), 9.V 2008., no. C115, pp. 278. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0201:0328:EN:PDF>>
- Defence Strategy of the Republic of Serbia. Republic of Serbia, Belgrade, April 2009. 4100309.042.doc/2

Autorka je doktor političkih nauka, novinarka
- urednica u Radio-televiziji Srbije,

Slon u sobi: nedovršena reforma sektora bezbednosti u Srbiji i posledice po unutrašnju i spoljnu politiku Srbije

Autorka:
Jelena Milić

Tekst je pisan za zbornik radova „Nedovršeni posao - Zapadni Balkan i međunarodna zajednica“, koji su priredili Vedran Džihid i Danijel Hamilton, u izdanju Centra za transatlantske odnose Džons Hopkins Univerziteta iz Vašingtona

Sociopolitički kontekst reforme sektora bezbednosti u Srbiji

Miloševićeva vremena

Tokom 1990-ih godina politički kontekst u Srbiji pre svega su obeležili snažni elementi autoritarnog vladanja Slobodana Miloševića i političke elite oko njega, kao i raspad Jugoslavije i ratovi koji su izbili u bivšim jugoslovenskim republikama. Obeležje ovih ratova bila je izuzetno velika učestalost ratnih zločina ili drugih zločina protiv čovečnosti. Ključne političke činioce u Srbiji u pomenutom periodu predstavljale su elite iz komunističkog perioda, koje su komunističku ideologiju zamenile nacionalističkom; kao i svemodni aparat državne bezbednosti, koji nije kontrolisao nijedan politički autoritet. Namenska industrija i spoljna trgovina dopale su u ruke dece generala ili drugih visokopozicioniranih pripadnika bezbednosnih struktura. Pošto su Srbiji nakon početka ratova nametnute sankcije, celokupna vlast je učestvovala u ilegalnoj trgovini cigaretama i gorivom.

Oktoibar 2000. godine i period posle njega

Početkom oktobra 2000. godine, posle velikih demonstracija u kojima je na njega izvršen pritisak da prihvati poraz na septembarskim predsedničkim izborima, Slobodan Milošević je podneo ostavku. Iako je njegov režim poražen na saveznom nivou (Savezne republike Jugoslavije - Srbije i Crne Gore), neke vladajuće strukture ostale su netaknute. Do formiranja nove Vlade Srbije prošlo je više meseci. To vreme tranzicije vlasti ostaci Miloševićevog režima iskoristili su da se infiltriraju u nove organe ili da sačuvaju svoje pozicije tamo gde su nove vlasti sporo delovale.

Nova srpska vlada i zapadna međunarodna zajednica koncentrisale su se na ekonomiju, pre svega na privatizaciju i reforme u poreskoj i monetarnoj oblasti, propustivši da izvrše bilo kakve značajnije reforme u domenu sektora bezbednosti iako je svako znao prirodu struktura koje je nova vlast nasledila. Zahtev za punu saradnju s Međunarodnim krivičnim tribu-

nalom za bivšu Jugoslaviju (ICTY) za novu vlast bio je teško ostvariv, jer nije uspostavila nikakvu ozbiljniju kontrolu nad policijom, vojskom i obaveštajnim službama, čije je visoke zvaničnike trebalo da uhapsi i isporuči. Suštinsku reformu bezbednosnog sektora još više su otežale političke podele između novog srpskog rukovodstva, na čelu sa premijerom Zoranom Đinđićem i grupe okupljene oko saveznog predsednika Vojislava Koštunice, nacionaliste i socijalnog konzervativca, koji je u Srbiji bio popularniji od Zorana Đinđića, a koji je u vreme vladavine Slobodana Miloševića malo toga uradio protiv rata.

Uz sve to, nenasilni pokret *Otpor*, koji je odigrao značajnu ulogu u rušenju Slobodana Miloševića, posvetio se borbi protiv korupcije i pozicionirao se kao opozicija novom režimu, umesto da objašnjava javnosti zašto je važno i moralno relevantno da nove vlasti sarađuju sa Međunarodnim tribunalom (ICTY). Zahvaljujući tome, domaći pritisak da se nešto uradi ostao je skroman. Pokret *Otpor* nije shvatio da jednu od pratedih posledica nenasilne smene režima predstavlja i to što de veliki broj onih koji su za vreme starog režima bili odgovorni za represiju i kršenja ljudskih prava ostati na svojim mestima sve dok protiv njih ne bude preduzeta odlučna akcija. *Otpor* se ovim uopšte nije bavio, pa je tako Zoranu Đinđiću otežao preuzimanje kontrole nad sektorom bezbednosti. Štaviše, odluka *Otpora* da se pozicionira kao moralni autoritet u srpskom društvu i da se, pre svega, posveti borbi protiv korupcije, dovela je do toga da u društvu još više oslabi ionako slabašna podrška premijeru Đinđiću.

Atentat na premijera Zorana Đinđića

Događaji u vezi s atentatom pokazali su da postoji sprega između obaveštajnih struktura, nekih političara i organizovanog kriminala i da su ti akteri imali ključnu ulogu u borbi za vlast u Srbiji u ranom periodu

tranzicije. Ubistvo premijera Zorana Đinđića 12. 3. 2003. godine izvela je grupa članova zloglasne JSO (Jedinice za specijalne operacije, elitne jedinice pri Službi državne bezbednosti Srbije), zajedno sa organizovanim kriminalnim grupama i zvaničnicima obaveštajnih službi. Atentat je razotkrio to do koje su mere stare strukture zadržale ulogu u srpskom društvu, dok je nova vlast, posvećujući se samo ekonomskim reformama, propuštala da pročisti te strukture.

Drugi faktor koji je usporavao reformu sektora bezbednosti bila su nastojanja Crne Gore da dođe do nezavisnosti. Važno je napomenuti da je Zoran Đinđić bio premijer samo jedne od dve republike Srbije i Crne Gore, dok su bezbednosne strukture mahom bile u saveznoj nadležnosti. Crna Gora, orijentisana na osvajanje potpune samostalnosti u odnosu na savezne organe, nije bila zainteresovana za reformu federalnih institucija, što je pomoglo ratnim zločincima i pripadnicima Miloševićeve elite da se konsoliduju u redovima vojske i obaveštajnih službi. U međuvremenu su u saveznom Parlamentu, zaduženom za kontrolisanje te strukture, preovlađivale udružene Miloševićeve pristalice iz Crne Gore i Srbije.

S obzirom na ove okolnosti, a u zemlji koja je tek trebalo da izađe na kraj s vlastitim ratnozločinačkim nasleđem, Zoran Đinđić je posegnuo za palijativnim rešenjima kako bi dobio na vremenu za neki bududi, sistematičniji pristup. Formirao je malu, alternativnu bezbednosnu strukturu sastavljenu od ljudi od poverenja i dao im najrazličitije zadatke, što nije uvek bilo ni po zakonu niti legitimno.

Sa ove tačke gledišta možemo zaključiti da zapadna međunarodna zajednica snosi deo odgovornosti za stvaranje atmosfere koja je prethodila atentatu na premijera Đinđića. Zapadni zvaničnici nisu vršili dovoljan pritisak na Vojislava Koštunicu, niti su podsedali domadu i međunarodnu javnost na njegovu prošlost, a, sa druge strane,

insistirali su na tome da premijer Đinđić hapsi optuženike i isporučuje ih Haškom tribunalu. Sve se ovo odvijalo u situaciji u kojoj nisu sprovedene reforme obaveštajnih struktura, niti je postojao zakonski okvir koji bi obezbeđivao parlamentarnu kontrolu nad tim strukturama.

Prvi talas reformi u sektoru bezbednosti (2003-2006)

Ovaj period bi se mogao smatrati početkom, odnosno prvim talasom reformi sektora bezbednosti, naročito sektora oružanih snaga. Prvi put je uveden princip civilne i demokratske kontrole nad oružanim snagama, a Generalštab i vojne obaveštajne službe potčinjeni su Ministarstvu odbrane. Zakon o policiji omogućio je depolitizaciju i profesionalizaciju policijskih snaga.³⁴ Mada je u tom periodu nekoliko vojnih i policijskih generala poslato u Hag, pred Međunarodni tribunal (ICTY), nije bilo dovoljno političke volje da se proguraju reforme. Neke od mera u okviru reformi sektora bezbednosti sprovedene su haotično zbog naraslih tenzija, kako na saveznom nivou, između crnogorskih i srpskih političkih elita, tako i na nivou Srbije, između nacionalističkih i proevropskih grupa. Zbog raširene korupcije u političkim partijama i vladinim institucijama, država je bila slaba i nesposobna da sprovodi bilo kakvu demokratizaciju ili šire društvene reforme.

Drugi talas reformi u sektoru bezbednosti (2006-2010)

U ovom periodu reforme su uglavnom pravdane potrebom za usaglašavanjem sa međunarodnim standardima. To je za Srbiju

praktično značilo da treba da ispuní uslove koje joj je postavila Evropska unija.

Maja 2006. godine Srbija i Crna Gora su se konačno razile, što je Srbiji dalo više prostora za odlučnije sprovođenje reformi. Nažalost, novembra 2006. godine, u okviru jalovih nastojanja da spreči nezavisnost Kosova, Srbija je usvojila novi Ustav u kome su odredbe o demokratskom nadzoru nad sektorom bezbednosti nedovoljne ili kontradiktorne.

Samoproglašenje nezavisnosti Kosova 17. februara 2008. godine bilo je prekretnica. Integrativni diskurs zamenjen je onim usmerenim na zaštitu suvereniteta i teritorijalnog integriteta. U ovom periodu rasprava o reformi sektora bezbednosti u Srbiji bila je pod teškom hipotekom kosovske politike, koja je počela određivati sve druge politike. Svi strateški dokumenti bili su usmereni na Kosovo, odnosno nisu se na odgovarajući način bavili drugim pitanjima odbrane i bezbednosti.

Doneto je nekoliko odgovarajućih zakona, čime je pravilno postavljen prihvatljiv normativni okvir za demokratsku kontrolu kao važan element reforme sektora bezbednosti. Ipak, i dalje postoje neke uočljive slabosti, pre svega u oblasti dobrog upravljanja i transparentnosti donošenja odluka. Ovaj period obeležila je i kontroverzna reforma pravosuđa. Ova reforma nije privukla dovoljno pažnje međunarodne zajednice koja se usmerila na druge teme, poput nastojanja da odvraći Srbiju od vojne intervencije na Kosovu. Zato je međunarodni pritisak na Srbiju da pokrene značajnije reforme sektora bezbednosti tokom ovog perioda izostao.

Period 2011-2012. godine

Hapšenje Ratka Mladića i Gorana Hađića u prolede 2011. godine pružilo je Srbiji novu priliku da popuni neke od praznina u radu na reformi sektora bezbednosti. Te godine Srbija je profesionalizovala svoju vojs-

³⁴ Istraživački tim Beogradskog centra za bezbednosnu politiku, Kontekst analiza reforme sektora bezbednosti u Srbiji 1989-2009., Beograd 2011.

ku i nastavila s uvođenjem NATO standarda. Novi, poboljšani zakonski propisi - kojima se proširuju nadležnosti skupštinskih odbora zaduženih za oblasti bezbednosti i odbrane - treba da stupe na snagu tokom 2012. godine, sa novim sazivom Parlamenta. Evropska unija je uspešno uslovljavala Srbiju da dopuni svoje zakone, tako da poslanici postanu vlasnici mandata. (Dokoro, mandati nisu pripadali poslanicima kao pojedincima, nego njihovim političkim partijama, što im je u značajnoj meri vezivalo ruke i sprečavalo ih da postupaju profesionalno i u skladu s vlastitom savešću. Štaviše, pre imenovanja poslanici su morali da potpišu blanko ostavke koje su čuvane u rukovodstvima stranaka, dajući potonjima u ruke sredstvo kojim će kontrolisati način glasanja.) Novi propisi, koji poslanicima daju slobodniji mandat, mogli bi značajno unaprediti rad novoosnovanih skupštinskih odbora koji se bave bezbednošću, odbranom i obaveštajnim agencijama, ukoliko imenovani članovi budu posvedeni jačanju institucija i uvođenju demokratske kontrole nad sektorom bezbednosti.

Međutim, nepotpuna reforma pravosuđa, odsustvo međusobne usaglašenosti zakona i strategija koje se odnose na sektor bezbednosti i, uopšte, slabo sprovođenje zakona i dalje predstavljaju veliki problem koji opteređuje rad i demokratski nadzor nad sektorom bezbednosti u Srbiji. Još uvek se proces donošenja odluka o ključnim pitanjima odvija izvan zvaničnih institucija, čija je jedina uloga to da ovim odlukama daju „demokratsko“ pokride. Međutim, i onda kada se taj proces odvija unutar institucija vlasti, na njega često utiču funkcioneri kompromitovani tokom 1990-ih ili kasnije.

Dva su moguda objašnjenja za neuspeh Srbije u sprovođenju obuhvatnije reforme sektora bezbednosti i efikasnijeg nadzora nad njim: 1) srpski zvaničnici bi hteli da sprovedu reformu, ali ne kontrolišu u potpunosti bezbednosni aparat ili 2) oni bi

da uspostave kontrolu, ali ne sa namerom da reformišu sektor, tako da, u stvari, rade na jačanju neformalnih kanala partijske kontrole nad sektorom, pristajući usput na neprihvatljive kompromise.

Srpska politika prema Kosovu, koja namede okvir svim ostalim politikama, između ostalog sužava kapacitete za dovršetak reforme sektora bezbednosti. Izostanak uspešne reforme sudstva i dalje se odražava na sektor bezbednosti. Neprekidno prisustvo (u delu sektora bezbednosti u Srbiji, kao i u sudstvu, delovima javne administracije, političkom i ekonomskom životu, nedovoljno regulisanom privatnom sektoru bezbednosti ili u medijima) počinilaca ratnih zločina, njihovih saučesnika, komandanata ili saveznika, značajno utiče na političku klimu u Srbiji, uključujući u to i obuhvatnost reforme sektora bezbednosti ili politiku prema Kosovu, BiH i Rusiji.

Postoji više potvrda ove teze. Na primer, nasilje na severu Kosova u leto 2011. godine, koje je Vlada Srbije pokušala da predstavi kao samostalni čin nezadovoljnih građana srpske narodnosti, pokazuje da je Srbija zadržala jako policijsko i obaveštajno prisustvo na Kosovu, uprkos odredbama Rezolucije SB UN 1244. Srpske blokade puteva, na primer, izvedene su korišćenjem mehanizacije koja je vlasništvo javnih preduzeta države Srbije, pa zato ne mogu biti protumačene samo kao izraz nezadovoljstva građana na severu Kosova, kako tvrde srpske vlasti.

Takođe, Srbija još nije pokrenula sveobuhvatnu reformu policije, uprkos tome što na tom polju postoje pomaci nabolje. Uočava se sve više nedostataka u policijskom sektoru. Ovaj sektor, na primer, nije uspeo da obezbedi gej paradu 2011. godine, što je rezultiralo otkazivanjem parade. Još jedan primer predstavlja loša sinhronizacija rada policije i tužilaštva, što je za posledicu imalo neuspelo gonjenje organizovanih kriminalnih grupa koje su napadale prethodne

gej parade ili izazivale sukobe tokom sportskih događaja, kao i neuspelo gonjenje paravojnih formacija koje su zapalile američku, nemačku i hrvatsku ambasadu tokom protesta protiv proglašenja nezavisnosti Kosova. Ima jakih osnova za sumnju da su te jedinice neformalni deo policijske službe ili da bar dobijaju podršku od nekih delova službe. Uz sve to, sindikat policije otvoreno je dovodio u pitanje autoritet Ministarstva unutrašnjih poslova, odbijajući, na primer, da obezbedi sigurnost organizatorima i učesnicima gej parade ili sličnih događaja. Skorašnji pokušaj bekstva iz zatvora nekih od najozloglašnijih kriminalaca u Srbiji pokazao je da u sistemu ima ozbiljnih „rupa“.

Krajem 2011. godine general Ljubiša Dikovid imenovan je za načelnika Generalštaba Vojske Srbije. Dikovid je bio komandant zloglasne jedinice koja je u prolede 1999. godine počinila brojne ratne zločine u zoni ratnih dejstava na Kosovu. Zvanični predstavnici Ministarstva odbrane (MO) odmah su odbacili zahtev da se ovo imenovanje preispita. Uz zahtev je bio priložen Dosije Dikovid, koji je sastavila ugledna nevladina organizacija Fond za humanitarno pravo. Dosije je sadržao dokaze o tome gde se sve borila Dikovideva brigada, kao i izjave svedoka o zločinima datim tokom suđenja pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (ICTY). Umesto preispitivanja imenovanja, MO je oštro napalo NVO koje su se njime bavile. Zapadna međunarodna zajednica takođe je razočarala, jer je ostala nema povodom ovog skandala.

Uloga Haškog tribunala i domadih suđenja za ratne zločine u reformi sektora bezbednosti

Iako su saradnja s Haškim tribunalom i suđenja za ratne zločine pred domadim sudovima teško napredovali, a pravda sporo stizala, ti procesi su značajno doprineli re-

formi sektora bezbednosti. Saradnja sa Međunarodnim tribunalom (ICTY), koja je dovela do toga da u pritvorsku jedinicu u Hagu budu prebačeni kako aktivni oficiri, tako i oni penzionisani ali ipak dobro povezani i još uvek uticajni, bila je, uz stalni nadzor Međunarodnog tribunala (ICTY), pojedinačno uzevši najvedi doprinos reformi sektora bezbednosti, i to na jednom od njenih izuzetno važnih koloseka, onom koji čini uklanjanje kompromitovanog osoblja iz redova sektora bezbednosti u Srbiji. Nažalost, sve ovo nije dovoljno. Samo je mali deo osoblja srpskih bezbednosnih službi koji je bio umešan u zločine 1990-ih optužen, a još je manji broj i osuđen, bilo pred Međunarodnim tribunalom, bilo pred domadim sudovima.

Uloga EU u reformi sektora bezbednosti

EU ima *ad hoc* pristup reformi sektora bezbednosti u Srbiji. On je ponekad protivrečan, a ponekad je tek puki spisak lepih želja. Situacija je potpuno drugačija u drugim važnim oblastima napredovanja Srbije prema EU, koje EU temeljno pokriva i prikazuje u svojim godišnjim izveštajima o napretku. U zaključku Izveštaja Evropske komisije (EK) o napretku Srbije u 2010. godini samo je konstatovano: „Uopšte uzevši, ostvaren je dalji napredak u usvajanju nedostajudih zakonskih rešenja koja obezbeđuju civilni nadzor nad snagama bezbednosti i ostvarivanje Ustavom zagarantovanih prava. Međutim, civilni nadzor - uključujući u to i aktivnosti relevantnog skupštinskog odbora - treba da bude pojačan.“ Naravno, EU, putem godišnjih izveštaja Evropske komisije, pokriva mnoge segmente reforme sektora bezbednosti, poput reforme pravosuđa ili uloge parlamenta u demokratskom nadzoru. Mnoge aspekte pokriva i putem upitnika upudenog zemljama koje teže učlanjenju. Međutim, ne postoji izgrađeni opšti stav o sektoru bezbednosti.

Da je proces reforme sektora bezbednosti u suštini nekompletan kada je reč o demokratskom nadzoru nad vojnom bezbednošću i obaveštajnim agencijama, kao i o izvoznim poslovima namenske industrije gde su propisi neusklađeni sa očekivanjima i preporukama EU, potvrdila je i sama Vlada Srbije u svom odgovoru na upitnik Evropske komisije. U analitičkom izveštaju iz 2011. godine, priloženom uz preporuku EK da se Srbiji da status kandidata za učlanjenje u EU, samo je primedeno, i to prvi put, da srpske obaveštajne agencije imaju mandat za učešće u krivičnim istragama, što nije praksa u velikoj većini članica EU. Preporučuje se da to bude izmenjeno.

Intenzivnije angažovanje NATO - karika koja nedostaje

Za razliku od drugih istočnoevropskih ili zapadnobalkanskih zemalja, Srbija nije u postupku pristupanja NATO. Intervencija NATO protiv Savezne Republike Jugoslavije 1999. godine i njen uticaj na status Kosova, kao i uporno isticanje odbojnog stava ruskih zvaničnika, negativno utiču na stav javnosti po pitanju eventualnog priključenja Srbije NATO-u. Stav javnosti je toliko odbojan da vladajuća koalicija zapravo o tome ozbiljno ni ne razmišlja. Stoga je teško očekivati da bi se ovaj proces mogao pokrenuti tokom idućih nekoliko godina. Međutim, baš taj proces bio je veoma važan za sveukupnu reformu i uvođenje demokratske kontrole nad sektorom bezbednosti u drugim zemljama u tranziciji. Podrška NATO, uključujući u to i podršku koju obezbeđuje članstvo Srbije u programu Partnerstvo za mir (*PfP*), pre svega je usmerena na neke aspekte reforme vojnog sektora.

Uvođenje određenih NATO standarda u oružane snage Srbije, uz njihovu profesionalizaciju, predstavlja dobrodošlu promenu. Međutim, sve se to više tiče njihovih tehničkih sposobnosti i interoperabilnosti

nego jačanja institucija i njihovih demokratski kontrolisanih pravila ponašanja.

Pre nekoliko godina Srbija i NATO osnovali su Grupu za reformu odbrane. Nakon slabog početka, Grupa je ubrzala rad tokom 2011. godine. Ministarstvo odbrane Srbije u 2011. godini izradilo je predlog novog Individualnog akcionog plana partnerstva (*IPAP*). To znači širu saradnju sa NATO, što predstavlja napredak. Nažalost, zbog sukoba na severu Kosova krajem 2011. godine, između snaga KFOR i kosovskih Srba predlog trenutno „čami“ u srpskom Ministarstvu spoljnih poslova. Uz druge prethodno pobrojane činioce i ovaj utiče na to da NATO ima manje prostora za uticanje na situaciju u Srbiji.

Uloga Sjedinjenih Američkih Država i drugih zainteresovanih vlada i međunarodnih organizacija

Napori pojedinih zemalja poput SAD ili Norveške, ili međuvladinih agencija poput OEBS ili velikih međunarodnih ekspertskih organizacija poput ženevskog Centra za demokratsku kontrolu oružanih snaga da Srbiji bude pružena pomoć na putu ka EU dobrodošli su. Međutim, ovi napori imaju ograničen domet, jer ne mogu nadomestiti opšti pristup koji treba da, na primer, uvaži važnu ulogu sudstva u demokratskoj kontroli sektora bezbednosti. Interesi pojedinačnih zemalja u drugim oblastima ponekad prevagnu nad potrebama dalje demokratizacije Srbije, dostizanja autentične tranzicije pravde i saradnje u regionu. Ovo je postalo očigledno naročito nakon proglašenja nezavisnosti Kosova. Zarad očuvanja mira i sprečavanja eventualnog vojnog odgovora Srbije, SAD i većina vovedih zemalja EU fokusirale su se na pouzdane pojedince, a ne na demokratski kontrolisane institucije. Na ovaj način marginalizovane su težnje da bude sprovedena opšta reforma sektora bezbednosti. Iz toga proističu određene

posledice, koje se, na primer, očitavaju u napadima paravojnih grupa na gej paradu 2010. godine, zbog čega je ona u 2011. godini bila otkazana. Pojava paravojno organizovanih huliganskih grupa, nasilje na severu Kosova, neuspesi u lociranju begunaca od Međunarodnog tribunala (ICTY) i kažnjavanju njihovih pomagača, kao i imenovanje kompromitovanih pojedinaca na visoke funkcije predstavljaju još neke od posledica marginalizacije reforme sektora bezbednosti.

Uloga Rusije

Srpsko-ruski bilateralni odnosi predstavljaju mešavinu netransparentnih dogovora u oblastima energije i bezbednosti, koji su, nesporno je, nepovoljni po Srbiju. Srbija, a sa njom i ruska podrška srpskoj politici prema Kosovu, robuju mitovima i pogrešnim predstavama o navodno tradicionalnoj podršci Rusije Srbiji kroz istoriju, koje pothranjuju obe strane. Rusija je otvoreno upozorila da ima primedbe na pristupanje Srbije NATO, ali u stvarnom životu njoj smetaju i ona ometa i integracije Srbije u EU.

Važno je imati na umu da je veliki broj visoko pozicioniranih oficira Vojske i vojnih obaveštajnih službi ruski đaci. Neki od njih, koji su se skoro penzionisali, još uvek su vrlo aktivni u političkom životu u Srbiji, uglavnom u okviru brojnih ekspertske NVO i instituta za bezbednost, koji su glavni partneri Ministarstva odbrane. MO nije pokazalo volju da sarađuje s organizacijama civilnog društva koje se zalažu za evroatlantski put Srbije, za poštovanje ljudskih prava i sveobuhvatnu tranziciju pravdu.

Srbija i Rusija su odlučile da formiraju takozvani „Humanitarni centar“ na jugu Srbije. To u stvarnosti treba da bude ruska vojna baza. Odredbe bilateralnog

sporazuma nisu dostupne javnosti. Povodom toga postoje razna nagađanja, a pisutan je i određeni stepen zabrinutosti stručne javnosti i nekih analitičara.

Četiri posledice

Prvo, vlasti u Srbiji nemaju ni volje ni sposobnosti da, kao preduslov jedne opšte reforme sektora bezbednosti, istraže, objave i kazne sve one koji su toliko dugo pomagali u skrivanju Ratka Mladića i drugih haških begunaca, niti da otkriju koja su sredstva pri tome korišćena i uz kakve troškove. Umesto svega toga, MO Srbije objavilo je svoju procenu, zasnovanu isključivo na internim istragama u Vojski Srbije i Vojnobezbednosnoj agenciji Ministarstva odbrane, prema kojoj ni Vojska ni vojne službe bezbednosti nisu skrivale Ratka Mladića posle 2002. godine. Trebalo je da Međunarodni tribunal (ICTY), SAD i EU insistiraju na nezavisnoj, eksterno vođenoj istrazi, ali se to nije desilo. Bez stalnog pritiska Glavnog tužioca Serža Bramerca i EU, Srbija verovatno nikada nede otkriti ko je štitio begunce, kako im je uspevalo da se toliko dugo kriju i koliko je to koštalo.

Slučajevi pet još uvek nerazjašnjenih nasilnih smrti vojnika na služenju vojnog roka u vojnim objektima u Srbiji tokom 2004. i 2005. godine predstavljaju dodatnu cenu pasivnosti. U svih pet slučajeva vojni istražni organi tvrdili su da je reč o samoubistvu (tri slučaja u vojnim objektima u leskovačkim kasarnama 2004. i 2005. godine) ili o ubistvu posle koga je usledilo samoubistvo (slučaj dvojice pripadnika elitne gardijske jedinice u vojnoj kasarni u Beogradu 2005. godine), uprkos forenzičkim i drugim nalazima koji su ukazivali na to da je reč o ubistvima. Stav koji su zauzeli vojni i sudski organi uznemirujući je, jer dokazi govore u prilog sumnji da su ovi smrtni slučajevi direktno u vezi sa skrivanjem Ratka Mladića koje su pomagale srpske vojne jedinice ili pojedinci iz Vojske ili da su

ubistva motivisana prikrivanjem nekih drugih protivzakonitih aktivnosti. Način na koji su slučajevi vođeni ukazuje na to da čak ni sadašnje vlasti nisu spremne da pozovu na odgovornost neke od ljudi koji su formalno pod njihovom komandom. Naprotiv, oni kao da sabotiraju istragu kako bi sa potčinjenih skinuli odgovornost za propuste ili zločine, idući čak tako daleko da uklanjaju svedoke kriminalnih radnji.

Drugo, posvedenost vlasti u Srbiji pomirenju u regionu slaba je, što pokazuje politika koju vlast vodi, kao i njeno ponašanje na terenu. Nevolja je u tome što vlasti u Srbiji, čak i oni njeni predstavnici za koje se smatra da su opredeljeni za EU i NATO, hapšenje Ratka Mladića i Gorana Hadžida doživljavaju kao gest kojim se priča završava, a ne kao polaznu osnovu za ideološki i personalni raskid s politikom devedesetih. Nema priznanja da su upravo te strukture dovele do toga da budu počinjeni ratni zločini, niti se prihvata neophodnost daljih reformi celokupnog sektora bezbednosti. Takva priznanja bi, međutim, bila najbolja provera želje Srbije da se pomiri sa svojim susedima.

Srbija pokrede slabo utemeljene zakonske postupke protiv pojedinih građana BiH. Primer za takav postupak predstavlja nedavno pokrenut proces protiv Jovana Divjaka. Obrazloženja srpskih vlasti za te postupke zasnovana su na izvrtanju činjenica i ne doprinose pomirenju u regionu. Vidljiv je trend politizacije kancelarije Tužilaštva za ratne zločine, čije se težište rada vidno pomera sa gonjenja pripadnika srpskih snaga bezbednosti na počinioce zločina protiv Srba.

Srbija nema jasan stav povodom toga što Vlada Republike Srpske (RS) već tri godine finansira organizaciju čiji je cilj negiranje zločina u Srebrenici, a koja ne primenjuje transparentnu naučnu metodologiju prikupljanja podataka o broju žrtava i o uzrocima njihove smrti kakvu zahtevaju relevantne međunarodne orga-

nizacije. Podrška vladajuće Demokratske stranke uspostavljanju regionalne komisije koja bi utvrdila i objavila činjenice o ratnim zločinima počinjenim na teritoriji nekadašnje Jugoslavije (*REKOM*) retorička je i bez pravog sadržaja.

Trede, vlasti u Srbiji nisu spremne da popune sve praznine u reformi sektora bezbednosti u Srbiji, ni strukturalno ni personalno, niti da unaprede demokratsku kontrolu nad oružanim snagama i obaveštajnim agencijama. Uprkos obilju dokaza koji podupiru potrebu temeljnijeg pristupa reformi sektora bezbednosti, retorika srpskih zvaničnika i dalje je u raskoraku s aktuelnom situacijom u sektoru. Nažalost, nema izgleda da će ova tema tokom predstojeće predizborne kampanje 2012. godine dospeti u vrh interesovanja.

Četvrto, Vlada Srbije ne želi, nije u stanju ili ne može preko nodi da promeni svoju politiku prema Bosni i Hercegovini i Kosovu. Politika koja je do prvih dana 2012. godine vođena prema Kosovu predstavlja odraz ne samo pogrešne spoljnopolitičke orijentacije zemlje, nego i odsustva reformi u sektoru bezbednosti. Srbija je na ovaj način pokazala da se ne može smatrati pouzdanim partnerom svojih neposrednih suseda ili EU i da ide u pravom smeru samo ako je pritiska EU. Predsednik Boris Tadić od EU uporno zahteva da se na sve zemlje koje traže učlanjenje primenjuju isti standardi. Nedavno je u više navrata podsetio EU na kriterijume iz Kopenhagena. Međutim, on olako prelazi preko uslova koji su zapadno-balkanskim zemljama postavljeni u Solunu i Zagrebu u vezi sa saradnjom sa Haškim tribunalom i posvedenošću saradnji u regionu. Vlasti u Srbiji kao da zaboravljaju činjenicu da kopenhagenski kriterijumi, između ostalog, znače sposobnost zemlje potencijalne članice EU da preuzme obaveze koje proističu iz članstva, uključujući u to i ostvarivanje ciljeva političke, ekonomske i monetarne unije. Na osnovu glasanja u relevantnim međunarodnim organima, Srbija do sada

nije pokazala spremnost da zadovolji političke interese Unije. Slično je i sa stavom Srbije prema misiji EULEX na Kosovu.

Decembra 2011. godine Evropski savet je odlučio da odloži odluku o zahtevu Srbije za dobijanje statusa kandidata za učlanjenje u EU, dajući joj jasno određen zadatak čija je realizacija bila uslov za dobijanje statusa. Još jednom je EU pokazala kako je politika jasnog uslovljavanja i dobro artikulisanih podsticaja najbolji način da se nastavi ka zajedničkom cilju. Srbija je učinila značajan napor kako bi ispunila uslove. Uspela je da zaključi važne sporazume sa vladom Kosova o predstavljanju Kosova u regionalnim forumima i o integrisanom upravljanju prelazima. Evropski savet je početkom marta 2012. godine nagradio obe strane - Srbiju statusom kandidata za učlanjenje u EU (bez određivanja datuma za početak pregovora, ali uz određene zadatke koje do tada treba ispuniti), a Kosovo daljim aktivnostima vezanim za njegovu evropsku perspektivu.

Srbija treba da dokaže da je pouzdan partner kako u pregovorima sa EU, tako i u dijalogu sa Prištinom. Najvedi izazov predstavlja njen odnos prema Srbima na severu Kosova i paralelnim institucijama koje tamo održava, kao sposobnost primene sporazuma postignutih s vladom Kosova. Ako se ima na umu da je Srbija bila onaj partner u pregovorima koji se stalno pozivao na Rezoluciju SB UN 1244, onda de joj biti teško da predstojede izbore održi i na teritoriji Kosova onako kako su oni održavani tokom prethodnog izbornog turnusa.

Zvanično, politika Srbije prema Bosni jeste opredeljenje za jedinstvenu BiH, ali dokaza da je obrnuto ima mnogo. Pred samu odluku EU o zahtevu Srbije za kandidatski status, nekoliko visokih funkcionera je relativizovalo zvanični stav, a na to nisu reagovali ni predsednik Tadić ili njegova vlada, ni međunarodna zajednica, koja je bila usredsređena na uslove postavljene Srbiji u vezi sa dijalogom sa

predstavnicima Kosova. U praksi, Srbija u istu ravan stavlja Republiku Srpsku i državu BiH, tako što se susreti s liderom RS održavaju bez prisustva predstavnika države BiH ili Federacije BiH, ili tako što se otvoreno zagovara podela BiH i Kosova, ili tako što se dovode u pitanje presude i nalazi Međunarodnog tribunala (ICTY) koji su u vezi s ulogom srpskih snaga u ratu u Bosni ili se poziva na obustavu daljih suđenja za ratne zločine.

Kako dalje

Odluka EU da Srbiji dodeli status kandidata za ućlanjenje predstavlja dobrodoćao potez, jer je Srbija naćinila nekoliko vaćnih koraka poćetkom 2012. godine, koje mnogi opisuju kao prekretnicu u njenom odnosu prema EU i diskontinuitet sa kosovskom politikom kakva je do nedavno voćena. Mećutim, EU ne treba da zaboravi da njena odluka da oba ućesnika u razgovorima nagradi daljim napretkom u procesu integracije, i to samo na osnovu njihove izraćene spremnosti da postignu odrećene sporazume, podriva neke od standardnih kriterijuma u drugim oblastima. Ćak je i analitićki izvećtaj Evropske komisije o Srbiji u 2011. godini vezan za sudstvo, korupciju i zaćtitu verskih sloboda bio blaći nego ćto se oćekivalo.

Sve je jasnije da nedostaci u reformi sektora bezbednosti ozbiljno utiču na druge oblasti domade politike u Srbiji, uključujući u to i one u kojima je u toku harmonizacija sa zakonodavstvom EU ili one koji se tiču spoljopolitičke orijentacije ili spoljnih poslova. Ova pitanja su uvezana u čvor koji autentične proevropske snage u Srbiji ne mogu razvezati bez jačeg angažovanja i podrške EU, i to putem jasno postavljenih zahteva i nagrada za njihovo ispunjenje.

Postoji potreba za sveobuhvatnim pristupom evaluaciji napora Srbije da kompletira reformu sektora bezbednosti, kao i potreba za sveobuhvatnom pomodi

koju Srbiji u ovom procesu treba pružiti. Bez te reforme bide ometani svi drugi pokušaji reformi, uključujući u to i one pokrenute radi dobijanja statusa kandidata za učlanjenje u EU. Začudo, ta reforma se retko pominje u kontekstu EU integracije Srbije. EU bi trebalo da ima sveobuhvatan pristup celokupnoj reformi sektora bezbednosti. Mogla bi da, kombinujući politiku proširenja sa Zajedničkom spoljnom, bezbednosnom i odbrambenom politikom, bolje poveže „tehničko“ s „političkim“ uslovljavanjem i tako olakša Srbiji razumevanje i ostvarivanje zahteva.

Uporedo s insistiranjem na sopstvenim standardima, EU se pokazala vičnom u priznavanju i prilagođavanju procesa proširenja specifičnostima svake pojedinačne zemlje koja teži učlanjenju, što u slučaju zapadnobalkanskih zemalja podrazumeva punu saradnju sa Međunarodnim tribunalom (ICTY). Slična logika trebalo bi da je na delu u slučaju Srbije i njene potrebe za sprovođenjem reforme sektora bezbednosti.

U slučaju Srbije trebalo bi mapirati i analizirati dostignuta reforme sektora bezbednosti uopšte. Na osnovu tih nalaza EU bi trebalo da uobliči i iznese očekivanja vezana za budude korake Srbije, onako kako to radi u drugim oblastima za koje je veoma zainteresovana, poput borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala. Među koracima treba da se nađu i otkrivanje i kažnjavanje onih koji su pomagali haškim beguncima, kao i nastavak istrage pred domadim pravosudnim organima o ratnim zločinima i zločinima protiv čovečnosti. Bez tog dodatnog napora EU rizikuje da sva materijalna i politička podrška koju je dosad pružila Srbiji i regionu bude u priličnoj meri obezvređena.

Pregovori Srbije sa EU mogli bi početi već u septembru 2012. godine, pod uslovom da Srbija raspusti paralelne institucije na severu Kosova, da postigne sporazum sa Kosovom o pitanjima

energetike i telekomunikacija i da se odlučnije pozabavi reformom sudstva. Kad pregovori počnu, EU treba da insistira na tome da poglavlja koja se tiču sektora bezbednosti budu otvorena među prvima, pošto bi odlaganje tih pitanja podrivalo napredak i na drugim područjima koje pregovori obuhvataju.

Pitanje sudbine paralelnih srpskih institucija na severu Kosova i njihove eventualne integracije u kosovske institucije, kao i pitanje spremnosti i sposobnosti Srbije da obezbedi nesmetani rad KFOR i EULEX na severu Kosova treba posmatrati u kontekstu sposobnosti da se pod nadzor stave još uvek nekontrolisani delovi sektora bezbednosti. Te odmetnute frakcije najverovatnije de biti glavno uporište otpora sprovođenju dogovora postignutih sa Kosovom i EU. Sve je više dokaza da one značajno utiču na politiku Srba na severu Kosova, jer ih često sprečavaju ili ucenjuju kako ovi ne bi sarađivali s institucijama Kosova ili sa misijama KFOR-a i EULEX-a.

U okviru revizije sopstvene odbrambene strategije, januara 2012. godine, Sjedinjene Američke Države najavile su da de nastaviti svoje prisustvo na Zapadnom Balkanu i potvrdile su da im EU ostaje glavni strateški partner u regionu. Za dalju konsolidaciju u regionu od ključnog je značaja to da EU i SAD dođu do zajedničkog stava o spornim pitanjima, da imaju zajedničke ciljeve i da razviju sličnu ili komplementarnu metodologiju dolaženja do njih. To bi umanjilo uticaj onih snaga u regionu koje svoju političku poziciju grade na širenju straha, bilo od srpske intervencije na Kosovu, bilo od nasilnog cepanja Bosne. Uz to, za SAD bilo bi lakše da se koncentrišu na jačanje institucija u Srbiji i promovisanje vede transparentnosti procesa donošenja odluka, nego da se oslanjaju na određene pojedince na položaju u tim institucijama, a da zatvaraju oči pred nekim imenovanjima

visokih službenika, za šta je Ministarstvo odbrane najsvežiji primer.

Rečju, zapadna međunarodna zajednica treba konačno da prizna da je slon u sobi i da pomogne Srbiji da sa tim izađe na kraj.

Šta bi zemlje BISA mogle naučiti iz iskustva Srbije i Zapadnog Balkana

Zemlje Bliskog Istoka i severa Afrike (BISA) mogle bi učiti na iskustvu Zapadnog Balkana i Srbije, možda čak i više nego na iskustvu zemalja Istočne Evrope. Uprkos u startu različitim uslovima pod kojima je u zemljama BISA došlo do promena režima, postoje i brojne sličnosti sa Zapadnim Balkanom, kakvih nema između zapadnobalkanskih i istočnoevropskih zemalja.

Niz bitnih razlika između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i onih istočnoevropskih zemalja koje su bile članice Varšavskog ugovora uticalo je na profil i dinamiku tranzicije u svakoj od njih krajem 1980-ih i u ranim 1990-im godinama. U ove razlike spadaju:

- izostanak straha od sovjetskog uticaja, jer su posledice sovjetskog uticaja motorna snaga kretanja ka EU i NATO (građani bivše SFRJ imali su veću slobodu kretanja, viši životni standard, manje prepreka stranim kulturnim uticajima i manje represivne tajne službe)

- izostanak društvenog konsenzusa o pravcima razvoja i poželjnom društvenom modelu

- veća etnička i verska heterogenost tih zemalja, u kojima organizovane verske zajednice imaju manje uticaja

- nerešena pitanja granica

- činjenica da otvaranje ekspres lonca koji su činili represivni režimi u istočnoevropskim zemljama nije dovelo do nekontrolisanog kuljanja agresivnog nacionalizma, kao što je bio slučaj u skoro svim zapadnobalkanskim zemljama.

Slovenija je od početka krize u SFRJ bila izuzetak. Bila je etnički i verski homogenija od ostalih jugoslovenskih republika, a ni na početku raspada države u njoj nije postojala značajna srpska manjina. Pored toga, i društveni konsenzus o pravcima razvoja u budućnosti bio je veći nego u ostalim republikama. Makedonija se takođe spasila krvavog rata, u početku zato što u njoj nije postojala značajna srpska manjina, a kasnije zato što je zapadna međunarodna zajednica bolje razvila osedaj kada treba da reaguje, kao i alatke za prevenciju ili zaustavljanje oružanih međuetničkih sukoba.

Ove razlike pojačane su nakon krvavog raspada SFRJ. Tranziciju u istočnoevropskim zemljama obeležilo je raspuštanje obaveštajnih službi, kao i to što su iz glavnih društvenih tokova bili isključeni oni koji su bili upleteni u kršenja ljudskih prava (proces lustracije). Pored toga tranzicija je u ovim državama obeležena brzim pristupanjem NATO i EU, što je od svake pojedinačne države zahtevalo institucionalne reforme, a sinergetski proizvodilo pritisak da reforme obuhvate i sektor bezbednosti, kao i miroljubivim razrešenjem teritorijalnih sporova i nacionalnih pitanja, kao što je bio slučaj sa Češkom Republikom i Slovačkom. Sa druge strane, srpsku, hrvatsku, crnogorsku i bosanskohercegovačku tranziciju obeležilo je nasleđe ratnih zločina, teritorijalnih sporova i ekonomskog nazadovanja zbog višegodišnjih ratova ili sankcija, kao i obnovljeni uticaj Rusije kao regionalnog faktora. Nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma, Hrvatska je ubrzala reforme. Makedonija ih je ubrzala nakon razrešenja sukoba s albanskom manjinom 2001. godine. Crna Gora je napredovala posle mirnog istupanja iz Savezne Republike Jugoslavije, formalizovanog 2006. godine po isteku dogovorenog trogodišnjeg prelaznog perioda. Tranzicija u Srbiji i Bosni i Hercegovini dodatno je ometena prilično

nefunkcionalnim Dejtonskim mirovnim ugovorom i nerešenim pitanjem budućeg statusa Kosova. Tranzicija u Srbiji ugrožena je i intervencijom NATO 1999. godine, koja je kod mnogih građana izazvala snažna antizapadna osedanja.

Kao i u „Dejtonskom trouglu“ zemalja Zapadnog Balkana (današnje Srbije i Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine), i u zemljama BISA došlo je, tokom perioda tranzicije, do nasilja koje su vršile državne institucije. Glavna zajednička crta jeste prekomerna sila koju je država koristila u odnosu prema svojim građanima, bilo u okviru etničkih, bilo političkih sukoba. Zbog toga de zemlje BISA verovatno morati mnogo oštrije da se pozabave pitanjem tranzicione pravde nego što je to slučaj s istočnoevropskim zemljama, gde u procesu lustracije nisu bile ni predviđene zatvorske kazne, već jednostavno uklanjanje s javnih funkcija.

Kad je krajem 1995. godine bio završen rat, zapadnobalkanske zemlje Dejtonskog trougla našle su se u geografskom i političkom okruženju EU i NATO, što im je pružilo priliku da odlučuju o svom eventualnom pridruživanju ovim savezima. Hrvatska i Crna Gora postigle su širok unutrašnji konsenzus oko evroatlantskih integracija, što je, u slučaju Hrvatske, pomoglo da dovrše proces integracije ili, u slučaju Crne Gore, da ostanu u igri. U Srbiji i Bosni i Hercegovini EU integracija ima vedinsku podršku (uz to, vedina građana u BiH podržava NATO integraciju iako su zvaničnici Republike Srpske nešto uzdržaniji). Koliko god da je podrška evroatlantskim integracijama bila merilo demokratizacije u istočnoevropskim zemljama, a kasnije i u Sloveniji, Albaniji, Hrvatskoj i Crnoj Gori, u slučaju Srbije ili Bosne i Hercegovine nije uvek opravdano povlačenje takvog znaka jednakosti. Zbog skrivenih političkih interesa, poput straha da de dalja demokratizacija ugroziti privilegije dobijene zahvaljujuci nasleđenoj

nedemokratskoj praksi, u obe zemlje neki zapravo zaziru od integracija.

Kako je pritisak represivnih režima na Zapadnom Balkanu i u mnogim zemljama BISA nestao, pojavile su se brojne ružne, etnički i verski zasnovane totalitarne ideologije. Ni Istočna Evropa nije ostala imuna na slične tendencije, ali su one tamo uspešno stavljene pod kontrolu, zahvaljujuci širokoj podršci građanskim slobodama, vladavini prava i poštovanju ljudskih prava, a pre svega svim onim snažnim institucijama koje su štitile i podržavale taj konsenzus. Procesi integracije u EU i NATO bili su ključni element ove transformacije.

Iako su mediji u prvi mah mitinge arapskog proleđa veštački upoređivali sa padom Berlinskog zida i padom Gvozdene zaves, tranzicija u istočnoevropskim zemljama uglavnom je, u poređenju s tranzicijom u zemljama BISA ili u zapadnobalkanskim zemljama, izvršena pod znatno povoljnijim i predvidljivijim okolnostima i bila je podržana privlačnošću i realnom mogućnošću učlanjenja u EU i NATO. Zapadni Balkan je skliznuo u krvave ratove pre svega zbog srpskog nacionalizma, odnosno zbog odbijanja da bude prihvaćen miran razlaz SFRJ, kao i zbog upotrebe savezne vojske kako bi ovaj razlaz bio sprečen. Srpski nacionalisti su odbijali demokratizaciju i sa njom povezanu pomod zapadne međunarodne zajednice, usporavajući tako i demokratizaciju ostalih zemalja Zapadnog Balkana. U vreme rušenja Miloševića 2000. godine putem masovnih demonstracija koje su posredstvom TV ekrana ušle u dnevne sobe ljudi širom sveta pojavila se nada da de se transformacije u Srbiji odvijati brzo. Međutim, pokazalo se da su ove nade neosnovane ili preuranjene.

„CNN efekti“, „pobede demokratije“ ili „pobede demokratije zahvaljujuci društvenim internet mrežama“ kao zgodne fraze za emitovanje, lansirane u prvim trenucima po smeni režima, dobri su za mobilizaciju masa, ali mogu biti i kontraproduktivni. Gledajući

kroz takve medijske naočare, može se stedi pogrešna predstava o tome koliko je učinjeno i, što je još važnije, koliko još posla treba da se obavi. Tranziciju u demokratiju treba da izvedu brojni društveni akteri, od kojih mnogi nisu posvedeni ljudskim pravima i vladavini prava kao temelju demokratije. To često nije u skladu sa slikom protesta u medijima, čak i kada se upotrebljavaju samo nenasilne metode. Ukoliko je domet događaja na početku prenaplašen, svi neizbežni usputni neuspesi mogu dovesti do pojave još vedeg pesimizma, što može biti uzrok raspada pokreta.

Slučaj Srbije pokazuje da uprkos međusobnim razlikama različiti akteri posvedeni promenama treba da se drže na okupu onda kada se suočavaju s ušančenim zajedničkim neprijateljima i kad im se vizije zemlje bar minimalno poklapaju. Slučaj Srbije takođe pokazuje da ekonomska i socijalna pitanja, iako su značajna, ne treba tokom procesa tranzicije da budu u prvom planu. Reforma sektora bezbednosti mora postati prioritet odmah po promeni režima. Vojska, policija, paravojske i službe bezbednosti ne mogu ostati ušančene u zvaničnim institucijama, kao što je to slučaj u mnogim zemljama BISA, čak i ako se u ostalim oblastima sprovode reforme. Da bi došlo do održivog napretka, neophodno je, pre ili kasnije, pozabaviti se sektorom bezbednosti, uprkos primamljivim ponudama za koegzistenciju koje stižu od ostataka staroga režima.

U zemljama BISA još hitniji zadatak predstavlja definisanje budude uloge bezbednosnog aparata, jer u ovim zemljama nema mehanizama EU i NATO integracija da pomognu konsolidaciji. U poređenju sa procesom EU i NATO integracija, drugi članovi zapadne međunarodne zajednice raspolazu organičnim resursima i sposobnostima. Vladavina prava - koja najpre samim građanima treba da postane prioritet - ne može biti izgrađena ukoliko

institucije državne prinude nisu istinski potčinjene zakonu.

Prodemokratskim snagama u zemljama BISA ne bi trebalo da smeta to što postoji mogućnost da Muslimansko bratstvo ili slične partije dobiju većinu u parlamentu dok god potonje pokazuju dobru volju da učestvuju u evolutivnom procesu koji vodi usvajanju demokratskih metoda smene vlasti. Uprkos neuspesima, obeshrabrujućim kompromisima i drugim hitnim pitanjima, poput nepovoljnog socijalnoekonomskog okruženja, one treba da nastoje da izgrade jake i nezavisne institucije i procedure za nadzor nad vojskom, jer je to preduslov za što skoriju i uspešnu reformu sektora bezbednosti. Mehanizmi tranzicione pravde mogu značajno pomoci reformi sektora bezbednosti u zemljama BISA, kao što je bio slučaj i na Zapadnom Balkanu. Bez radikalnog raskida sa starim režimom, naročito onda kada je tranziciju izveo nenasilni društveni pokret, novouspostavljenim vladama je, zahvaljujući pravnim preprekama i slabom sudstvu, teško da iz sektora bezbednosti uklone kompromitovane službenike, odnosno one koji mogu aktivno da se suprotstave reformama.

Mehanizmi tranzicione pravde, poput *ad hoc* ili regionalnih tribunala, mogu legalizovati i legitimizovati reforme. Uprkos svim propustima struktura koje je uspostavio Međunarodni tribunal (ICTY), uprkos svim neizbežnim zastojima do kojih dolazi u ovom poslu, jedno je sigurno: zahvaljujući svemu što je Međunarodni tribunal uradio, Zapadni Balkan je danas bolje mesto za život. Možemo samo nagađati da li bi Crna Gora, Srbija, Bosna i Hercegovina i Hrvatska u svojoj tranziciji uspele da dođu do ovog nivoa da Međunarodni tribunal nije bio osnovan i da politički lideri režima koji su počinili tolike zločine protiv čovečnosti, kao i njihovi najvažniji saučesnici nisu bili izvedeni pred sud i osuđeni.

Humanitarne intervencije: uspešan ovozemaljski odgovor na demonski izazov ratnih zločina

Priredio: Dušan Gamser

Prikaz članka¹ „Humanitarne intervencije sve zrelije“ Džona Vesterna i Džoše Goldštajna, iz časopisa „Forin afers“ (*Foreign affairs*), novembar-decembar 2011. godine

Od završetka Hladnog rata, odnosno od vremena kada su humanitarne intervencije postale česte u međunarodnim odnosima gotovo neprekidno traje rasprava o opravdanosti i dometima ovakvih intervencija (koje ne treba mešati sa drugim vrstama vojnih akcija). Humanitarne vojne intervencije spolja, koje su najčešće vezane za

na jednu zemlju - međunarodna zajednica ima prava da vojno interveniše kako bi zaštitila civile od genocida, etničkog čišćenja ili drugih teških povreda međunarodnog humanitarnog prava ili kako bi obezbedila nesmetanu dostavu humanitarne pomoći ugroženom stanovništvu, ukoliko matična država ne može ili nede da im pruži tu zaštitu.

U časopisu „Forin afers“ (*Foreign affairs*) krajem prošle godine objavljen je članak autora Džona Vesterna i Džoše Goldštajna pod naslovom „Humanitarne intervencije sve zrelije“. Ovo je jedan od retkih članaka u međunarodnoj publicistici u kome se o humanitarnim intervencijama govori pozitivno, a ne samo analitički. U njemu su istaknuti uspešni primeri humanitarnih vojnih intervencija sprovedenih tokom poslednje dve decenije i sumirana su najbolja iskustva i saveti za buduće slične situacije.

građanske ratove u pojedinim zemljama, a čiji je cilj zaštita civilnog stanovništva od ratnih zločina ili gladi, češće su osporavane nego hvaljene. Njih osporavaju ne samo zločinačke strukture protiv kojih su bile uperene nego i dobronamerni analitičari.

Ipak, dobile su bar jednu veliku potvrdu i kakvo-takvo međunarodno-pravno utemeljenje zahvaljujući odluci UN iz 2005. godine da nastavi da pruža podršku razvoju predloga doktrine nazvane „odgovornost za zaštitu“ (*responsibility to protect*, popularno skraćeno na R2P). Prema tom konceptu, državni suverenitet pre svega predstavlja jednu vrstu odgovornosti vlade na određenoj teritoriji, pre nego li njeno neprikosnoveno pravo. Zato u najtežim slučajevima kršenja ljudskih prava, naročito u slučajevima ratnih zločina tokom oružanih sukoba - čak i kada su oni strogo ograničeni

Autori opisuju brojna iskušenja i nedoumice koje su pratile humanitarne intervencije od ranih 1990-ih, težak proces učenja, uglavnom na vlastitim greškama, kroz koji su prošli najvažniji akteri međunarodne zajednice, kao i sazrevanje njihovog odnosa prema problemu zaštite civila tokom oružanih sukoba. Potom navode najvažnije prigovore koji se i danas povremeno upuduju na račun R2P i polemišu o tome. Posle opisa brojnih uspešnih intervencija, naročito tokom poslednje decenije, autori navode i nekoliko saveta koje bi trebalo slediti kako bi pretnja spoljnjom humanitarnom intervencijom i pratedim instrumentima međunarodne

pravde postala značajna prepreka zaradenim stranama u građanskim ratovima, kojima često ne samo da nije stalo do zaštite civila, već je nesmetano vršenje nasilja nad civilima ponekad čak jedan od glavnih ciljeva rata. Autori zaključuju da, uz sve ograde, upotreba vojne sile putem humanitarnih intervencija može sprečiti teške povrede međunarodnog humanitarnog prava i da one mogu biti dostojan ljudski odgovor na izgled demonskim silama ratnih zločina.

Vestern i Goldštajn primeduju da su pad Berlinskog zida i završetak Hladnog rata, kao i prestanak ograničenja koja je rivalitet supersila postavljao upotrebi sile u međunarodnim odnosima, a uz izglednu pobjedu liberalne demokratije u svetskim razmerama, doprineli uverenju zapadnih lidera da se ograničenom upotrebom vojne sile mogu lakše i brže rešiti mnogi problemi u svetu, naročito problemi stradanja civila u građanskim ratovima i drugim oružanim sukobima. Sa druge strane, sve prisutniji i razvijeniji elektronski mediji - koji obelodanjuju mnogo toga što je ranije bilo slabo zapaženo - snažno utiču na javno mnjenje, kome je prag tolerancije na stradanja civila, ugrožavanje nevinih života i, uopšte, nebrigu vlada za živote i osnovna ljudska prava svojih građana značajno smanjen. Uz sve to pojavili su se novi problemi u vidu etničkih sukoba u nekim bivšim komunističkim zemljama iako su građani, i to ne samo u bivšoj Istočnoj Evropi, nego i širom drugih kontinenata, očekivali demokratizaciju, vode uvažavanje ljudskih prava i stvaranje uslova za brz ekonomski razvoj.

Autori dalje analiziraju slučajeve Somalije, Ruande i Bosne i Hercegovine pre pada Srebrenice i traže zajedničke imenitelje i niti koje spajaju ova tri neuspaha međunarodne zajednice.

Jednu od prvih, neuspešnih humanitarnih intervencija, koja je izazvala najžešće rasprave, predstavlja američko angažovanje u Somaliji 1992-1993. godine,

pod okriljem Ujedinjenih nacija. Cilj je bio obezbeđivanje nesmetane dostave humanitarne pomoći stanovništvu koje se našlo usred građanskog rata. Neveliko iskustvo u ovakvim intervencijama, nedostatak pravila vezanih za angažovanje u ovakvim situacijama, nedostatak taktike koja bi vodila dugoročnoj stabilnosti, kao i potpuna neusklađenost vojne teorije i (jedne nove) prakse, doveli su do katastrofalnog rezultata. Iako je dostava hrane i lekova civilima bila prilično uspešna i spasila brojne živote, intervencija je pokazala slabost u nošenju s političkim i strateškim realnostima somalijskog društva i dubljim uzrocima sukoba u toj zemlji. Američke trupe su brzo došle u sukob s jednom od zaradenih paravojski i bio je dovoljan samo jedan incident, posle rušenja američkog vojnog helikoptera u Mogadišu, da dođe do linčovanja, ubistva i unakaženja tela 18 marinaca. Kao i celu intervenciju, od prvih minuta iskrcavanja na praznoj plaži u Somaliji, i ovo su pratile TV kamere. Pod pritiskom javnog mnjenja tadašnji predsednik SAD Bil Klinton brzopleto je povukao američke trupe, posle čega su se povukle i trupe UN, a Somalija je potonula u još dublje podele i stradanja iz kojih se ni danas, posle skoro dve decenije, ne vidi izlaz.

Nekoliko meseci kasnije, početkom 1994. godine, UN su preduzele misiju očuvanja mira u Ruandi, sa ciljem da se obezbedi primena tek sklopljenog mirovnog sporazuma među zaradenim plemenima. Trupe UN, predvođene Belgijancima, bile su malobrojne i pod teškim utiskom stradanja svojih UN i NATO kolega, američkih marinaca u Somaliji. Čim je sukob u Ruandi obnovljen, ekstremisti iz redova Hutu zajednice prvo su ubili 10 belgijskih pripadnika mirovnih snaga i tako obezbedili da se i ostali povuku ili pasiviziraju. Posle toga usledio je genocid nad rivalskim plemenom, u kome je za nekoliko meseci ubijeno više od pola miliona civila.

Otprilike u isto vreme buknuo je rat u Bosni i Hercegovini. Odgovor zapadne međunarodne zajednice na njega bio je smušen i protivurečan. Državni sekretar SAD Džejms Bejker čak je izjavljivao da SAD „nemaju svog konja u toj trci“³⁵, a njegov naslednik Voren Kristofer sukob je pripisivao navodno nerešivim, skoro pa „demonskim“ vekovnim sukobima i surevnjivostima balkanskih plemena. Uprkos desetinama hiljada civilnih žrtava i ratnim zločinima koje su masovni mediji učinili vidljivim širom sveta, Sjedinjene Američke Države i tek nastala Evropska unija odbijale su pozive da vojno intervenišu u ovom sukobu. Zbog iskustava iz Somalije i Ruande, međunarodna zajednica je strahovala za živote svojih vojnika. Strah je išao dotle da je, prilikom opisavanja onoga što se dešavalo, bio izbegavan izraz „genocid“ kako bi bile izbegnute moralne, međunarodno-pravne i druge implikacije i obaveze koje bi genocid nametnuo svakoj odgovornoj članici međunarodne zajednice. Umesto odlučne vojne intervencije usmerene na zaustavljanje rata i sprečavanje zločina protiv civila, zapadna međunarodna zajednica i Ujedinjene nacije opredelili su se za, prema obimu i ovlašćenjima, znatno skromniju misiju očuvanja mira. Kad je misija stigla, nije više imala šta da čuva. Naprotiv, i sama je postala instrument u rukama agresora, pogoršavajući situaciju tako što je civilima obedavala zaštitu koju nije bila u stanju da pruži i tako što je morala da, gorivom ili novcem, podmiđuje agresore kako bi joj uopšte bilo dozvoljeno da dostavlja humanitarne pošiljke opkoljenim i ugroženim civilima.

Posle svih ovih neuspeha i poniženja - primeđuju Vestern i Goldštajn - glasovi protiv bilo kakvih humanitarnih intervencija postali su glasniji. Prednjačio je poznati politikolog Semjuel Hantington, koji je tvrdio da je moralno neprihvatljivo da SAD rizikuju

živote svojih vojnika mešanjem u unutrašnje sukobe u drugim zemljama, kao i da je „ljudski mrzeti“. Drugi pristalica „realpolitike“, bivši diplomata svetskog ranga, Henri Kisindžer takođe je bio protiv intervencije, tvrdedi da treba izbeći balkansko „bure bez dna“. Razni kritičari tvrdili su da humanitarne intervencije mogu čak produžiti ratove umesto da ih skrate, da u njima može izginuti i više civila nego što bi to bio slučaj bez intervencija, da one vode dugoročnoj nestabilnosti i da stvaraju dugoročnu zavisnost od pomodi međunarodne zajednice.

Uprkos kritici, vojni i državni stratezi nastavili su da razmišljaju o humanitarnim intervencijama, o tome kako pronadi i primeniti nove, bolje strategije koje de otkloniti do tada zapažene rizike i sprečiti budude neuspehe. Prva slededa tragična prilika za popravni ispit međunarodnoj zajednici je pružena sredinom 1995. godine, posle genocida u Srebrenici. Pogubljenje više od 7.000 zarobljenika i drugih civila u zoni pod zaštitom UN bilo je prekretnica ne samo u bosanskom ratu, nego i u razvoju koncepta R2P. Klintonova administracija je preko Entoni Lejka pokrenula diplomatsku akciju radi podrške znatno robusnijoj vojnoj intervenciji nego što je sprovodio UNPROFOR, a zatim je NATO, pod imenom Operacija „Odlučna snaga“³⁶ i preduzeo takvu intervenciju. Izvršeni su vazdušni i dalekometni artiljerijski napadi na vojne položaje bosanskih Srba, zbog čega su ovi bili prinuđeni da prekinu opsadu zaštićenih zona UN, da ublaže svoje maksimalističke zahteve i da ozbiljno pristupe mirovnim pregovorima. Pregovore je vodio američki diplomata Ričard Holbruk, a postignuti Dejtonski mirovni sporazum s pratedim dokumentima predvideo je slanje čak 60.000 teško naoružanih NATO vojnika da razdvoje zaradene strane. Ovo je, u krajnjoj liniji, rezultiralo krhkim ali bar dugotrajnim mirom

³⁵ „United States *do+ not have a dog in that fight“.

³⁶ Operation Deliberate Force

- u BiH ved petnaest godina nema etnički motivisanog oružanog nasilja.

Autori teksta posebnu pažnju posveduju i pratedim međunarodno-pravnim mehanizmima, koji su proradili sredinom poslednje decenije dvadesetog veka kada je počeo rad Međunarodni tribunal za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji *ICTY*, kao i slični sud za Ruandu, kojim se autori ne bave. Međunarodni tribunal za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji (*ICTY*) sudio je glavnim ratnim vođama, a obuhvatio je i sve glavne političke vođe srpske strane u ratu. Uprkos kritikama da mu je bila značajnija apstrakna pravda nego pomirenje u područjima sukoba, sud je, prema mišljenju dva autora, ostvario značajne rezultate. Nijedan od 161 optuženog pred Međunarodnim tribunalom (*ICTY*) danas više nije u bekstvu. Svaki ratni lider iz BiH koji je bio optužen pred Međunarodnim tribunalom (*ICTY*) veoma brzo je ostajao bez velikog dela svog političkog uticaja u BiH.

Uspešno sprovedena udružena vojna i pravnička akcija, kao i strah od ponavljanja genocida, bili su podstrek da se na sličan način pokuša odgovoriti i na akcije Srbije i SR Jugoslavije na Kosovu krajem 1990-ih. Kao odgovor na brojne zločine i stradanja civilnog stanovništva, NATO je u prolede 1999. godine preduzeo pravi vazdušni rat protiv vojnih i policijskih snaga pod komandom Slobodana Miloševića. U početku je intervencija bila kontra-produktivna, jer nije sprečila još žešće napade srpskih snaga na civilno stanovništvo, pri čemu je skoro milion civila albanske narodnosti proterano s Kosova u susedne zemlje. Strah je bio prisutan i kada je Međunarodni tribunal (*ICTY*) zvanično optužio Miloševića za ratne zločine, jer se činilo da on baš zbog toga nikad nede pristati na prestanak neprijateljstava i povlačenje svojih trupa s Kosova a kamoli na miran silazak s vlasti. Ipak, sve se to na kraju desilo. Udruženi vojni i diplomatski naponi doveli su do toga da Milošević prihvati potpuno

povlačenje srpskih i jugoslovenskih snaga s Kosova, a posle 18 meseci da, posle masovnih ali mirnih građanskih protesta, bude smenjen s vlasti i zatim izručen Međunarodnom tribunalu (*ICTY*).

Sledile su i druge uspešne humanitarne intervencije ili slične akcije uspostavljanja mira, poput one australijske (pod okriljem UN) na Istočnom Timoru ili međunarodnih intervencija u Sijera Leoneu, Liberiji i Obali Slonovače.

U svetlu novijih i sve brojnijih uspeha u *R2P*, autori članka podržavaju argumente u prilog humanitarnog intervenisanja, a pobijaju argumente protiv njega.

Vestern i Goldštajn ističu da nije tačno da humanitarne intervencije produžavaju ili umnožavaju ratove, niti da vode uvedanju stradanja civila. Primeri u kojima je to bio slučaj samo su oni poput Somalije, Ruande, DR Konga, BiH pre Srebrenice i Darfura, gde nije bilo odlučnosti da se na vreme interveniše ili gde nije upotrebljena niti bar nagoveštena dovoljna sila. Autori navode i mišljenje politikologa Tejlora Sejbolta, koji je došao do zaključka da je međunarodna upotreba sile bila najefikasnija tamo gde je operacije odobrio Savet bezbednosti UN (primeri Bosne 1995. godine i Istočnog Timora 1999. godine). Autori dodaju, pozivajući se na mišljenje politikologa Metjua Krejna, da je humanitarna intervencija, čak i tamo gde nije odmah prekinula rat ili zločine prema civilima, barem umanjila stradanja, jer je resurse agresora s napada na civile preusmeravala na zaštitu od vazdušnih ili drugih napada intervencionista. Primer Libije najbolji je dokaz u prilog toj tezi.

Strah da de pobunjeničke trupe namerno provocirati državu da poćini nasilje nad civilima kako bi izazvale humanitarnu intervenciju međunarodne zajednice nije, prema mišljenju autora, utemeljen u realnosti. Statistika pokazuje suprotno. Pobunjenici češće nastoje da izbegnu nego da prizovu stranu intervenciju, naroćito

kopnenu invaziju, čak i kada bi im to jedino moglo efikasno pomodi. Dokaz za ovu tvrdnju predstavlja ponašanje libijskih pobunjenika. Uz sve to, pokazatelji govore da su ratovi i sukobi sa više od hiljadu žrtava godišnje značajno smanjeni. Naime broj ratova između 1992. i 2003. godine smanjen je za 40%, a broj težih oružanih sukoba između 1988. i 2008. godine za čitavih 78%.

Svemu tome doprinela je i izmenjena klima u UN, gde je u Generalnoj skupštini 2005. godine jednoglasno podržan razvoj koncepta *R2P*. U međunarodnoj zajednici sve je prisutnije shvatanje državnog suvereniteta prema kome se on pre svega odnosi na odgovornost vlade za zaštitu ljudskih prava građana na svojoj teritoriji, a ne na neograničeno pravo vlade da preduzima mere kakve god nađe za shodno. Naročito se osporava pravo vlade da čini ratne zločine i zločine protiv čovečnosti, da vrši etnička čišćenja ili druge teške povrede međunarodnog humanitarnog prava.

Značajan argument, koji mnoge zemlje sprečava da se više založe za vojnu intervenciju u Siriji, jeste da humanitarne intervencije ponekad mogu probuditi stare strahove ili animozitete i tako podrivati same sebe, naročito onda kada bivša kolonijalna metropola treba da interveniše u nekadašnjoj koloniji radi zaštite ljudskih prava. Autori, doduše, više nagoveštavaju nego što razrađuju ovu tezu, ali dodaju da prepreku uspešnim humanitarnim intervencijama ponekad predstavlja i opravdani strah za razvoj situacije, i to onda kada određeni diktator još uvek kontroliše najvedi deo represivnog aparata svoje zemlje ili kada uživa podršku nekih uticajnih članica UN.

Imajući u vidu sve uspehe ali i ograničenja, a uzimajući u obzir i uspešnu akciju koju su istaknute članice EU, na osnovu rezolucija SB UN 1970 i 1973, putem NATO sprovele u Libiji 2011. godine, autori formulišu nekoliko preporuka za uspeh eventualnih budućih akcija motivisanih

„odgovornošću za zaštitu“. Prema njihovom mišljenju, najvedi izazovi s kojima se treba uhvatiti u koštac jesu uspostavljanje legitimiteta akcije, podela tereta akcije među zemljama učesnicama, adekvatno i diskriminatorno korišćenje sile, izbegavanje „upadanja u živi pesak“ i razvoj izlaznih strategija.

Kao prvo, autori smatraju da je neophodno intervenisati brzo. Tako se spasava najviše života, jer je, na primerima Ruande i Bosne, zapaženo da najviše ratnih zločina biva počinjeno na samom početku oružanog sukoba. Zato je potrebno rano upozoravanje na rizike od genocida ili sličnih teških zločina. Takođe, neophodno je imati snage spremne za momentalnu akciju. Čak i ako one nisu direktno pod komandom UN, nego pripadaju nekoj od članica UN, kao u slučaju australijske intervencije u Istočnom Timoru, one mogu biti korisne ukoliko odmah obave hitne poslove, pa ih posle nekoliko meseci zamene baš za tu misiju namenjene i posebno obučene trupe u uniformama UN.

Drugi zahtev predstavlja uverljivost koja treba da stoji iza svake humanitarne intervencije, i to kako vojna, tako i diplomatska. Ona ne mora nužno značiti upotrebu veoma jakih ili brojnih snaga na samom početku intervencije, ali treba da, diplomatskim putem, jasno stavi do znanja da de, u slučaju potrebe, pojačanje sile biti lako obezbeđeno. Dobar primer takvog naknadnog pojačanja jeste podrška koju je oko 4.500 britanskih vojnika pružilo ved započetoj vojnoj intervenciji UN u Sijera Leoneu.

Tredi izazov za vlade zemalja koje izvode humanitarne intervencije predstavlja otpor domadeg javnog mnjenja. Ovaj otpor se često javlja naknadno, onda kada dođe do problema. Posle suočavanja s neplanirano velikim brojem žrtava, ili produženim periodom intervencije ili uvedenim finansijskim obavezama, dolazi do unutrašnjih, a ponekad i savezničkih,

odnosno spoljnjih pritisaka, što neretko vodi preranom izlasku iz intervencije i njenom neuspehu. Zato intervencije treba planirati tako da budu što manje ranjive, sa što manje pretnji snagama na terenu, a sa mogućnošću dopune resursa ukoliko se ukaže potreba.

Najbolje je kada intervenciju podržava široka koalicija međunarodnih, regionalnih i lokalnih aktera, kada je u startu postignut dogovor oko pravične podele tereta i troškova intervencije i kada su tačno definisane sve naknadne obaveze njenih aktera. Međutim, pored multilateralizma, potrebno je i snažno i odlučno vođstvo kako ratni zločinci i njihovi politički pokrovitelji ne bi mogli igrati na kartu različitog pristupa raznih učesnika intervencije i tako je iznutra podrivati. Nije dobro ako članovi koalicije za *R2P* učesnicima u sukobu šalju različite ili čak oprečne signale.

Najzahtevniji deo planiranja intervencije predstavlja izlazna strategija. Uzrok za nasilje nad civilima gotovo uvek leži u nekom dubljem sukobu, u dubljoj krizi političkog poretka. Zato je važno razrešiti dilemu da li u nekoj zemlji treba ostati dugo i čak preuzimati odgovornosti vlasti (kao u Bosni) ili se treba povući u ranoj fazi uz rizik da odlazak bude preuranjen i da zemlja sklizne nazad u kaos (kao u Somaliji).

Prema mišljenju dvojice autora, jedino što je još važnije od izlazne strategije jeste strategija tranzicije. Ona treba da definiše kada strane borbene trupe treba da budu zamenjene snagama za očuvanje mira. Pripadnici mirovnih snaga takođe treba da odu, i to onda kada budu uspostavljene domaće vladine strukture i institucije i kada

budu u stanju da odgovore svim bezbednosnim izazovima. Strategija tranzicije mora biti planirana još u najranijoj fazi humanitarne intervencije. Ona mora imati jasno definisane političke i ekonomske indikatore za prelazak u svaku od narednih faza. Tako de i međunarodni i lokalni akteri najbolje modi da se koncentrišu na, dugoročno gledano, najvede izazove, kao što su rekonstrukcija, političko pomirenje i ekonomski razvoj. Uspešna tranziciona strategija mora obezbediti da humanitarna intervencija ne dovede do beskonačno dugog međunarodnog prisustva, za šta, na primer, postoji opasnost u BiH ili na Kosovu.

Vestern i Goldštajn na kraju dodaju da nemaju iluzije da humanitarne intervencije mogu preko nodi doneti liberalnu demokratiju. Iako poželjan, ovaj rezultat se često može postići tek postepeno, putem niza koraka kojima se osnažuju lokalne tradicionalne ustanove i dobri običaji, a koji u dužem vremenskom periodu dovodi do punog poštovanja međunarodno prihvaćenih normi legitimne, odgovorne i demokratske vlasti. Koliko god humanitarne intervencije bile protivurečne - koristi se dodatna sila kako bi se ograničilo nasilje - one, zaključuju autori, mogu ispuniti svoju svrhu spasavanja ljudskih života pod uslovom da se ta alatka koristi pametno, legitimno i kao deo šireg mehanizma zaštite civila. Iako zločini poput genocida, etničkog čišćenja ili masovnih ubistava civila tokom oružanih sukoba - od Mogadiša do Tripolija - doista deluju „demoniski“, za njih postoji sasvim ljudski i ovozemaljski lek.

NATO preporučuje:

Prezentacija knjige dr Suzan E. Penksa

„Evropska unija u sistemu globalne bezbednosti: politika uticaja“

Dr Suzan Penksa (*Susan E. Penksa*) 20. 6. 2012. godine prikazala je svoju knjigu „Evropska unija u sistemu globalne bezbednosti: politika uticaja“³⁷, koju je napisala zajedno sa dr Rojem Ginzbergom (*Roy H. Ginsberg*). Raspravu o knjizi organizovala je Multimedijalna biblioteka NATO u sedištu NATO (*NATO Multimedia Library / NATO Headquarters*).

Dr Penksa je trenutno angažovana kao profesorka i rukovodilac Odeljenja za političke nauke na koledžu Vestmont u SAD (*Westmont College*), kao naučna saradnica u Institutu za evropske studije u Briselu i kao konsultantkinja za međunarodnu bezbednost i razvoj.

Uvodnu reč na prezentaciji imao je dr Džejmi Šej (*Jamie Shea*), zamenik pomodnika generalnog sekretara NATO, koji je vodio i diskusiju.

Ukratko o prezentaciji

Dr Penksa je na početku svoje prezentacije istakla da je ova knjiga priča o uticaju - ona naglašava ulogu i značaj pojedinaca, državnih činilaca, transnacionalnih snaga, političke organizacije i birokratije i međunarodnih organizacija. U okviru ove priče o izrastanju EU u jednog od glavnih nosilaca bezbednosti u svetu odvija se i priča o evoluciji odnosa između NATO i EU, o dubljem i jačem institucionalnom povezivanju i o ključnoj ulozi međuljudskih odnosa. NATO i EU dele zajedničke vrednosti i interese iako se katkad ne slažu i konkurišu jedna drugoj.

Dr Penksa je dala pregled knjige, a pošla je od pitanja da li je EU bitna za globalnu bezbednost. Istražene su 24 operacije u okviru ZBOP (*Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike*) u poslednjih 10 godina i zaključeno je da se EU specijalizovala za obezbeđivanje međunarodne bezbednosti. Te posebne operacije ispunjavaju jasan i funkcionalan mandat (kao u Somaliji ili Indoneziji) ili se u okviru ZBOP intervenišu u teatrima operacija u kojima osim EU nema drugog nosioca bezbednosti (kao u Gruziji).

Knjiga istražuje, objašnjava i vrednuje unutrašnje i spoljne efekte operacija ZBOP: procenjuje se to kakav uticaj civilne i vojne operacije ZBOP u upravljanju kriznim situacijama imaju na EU, kakav na države koje nisu članice EU, a koje su domadini ili na njih utiču operacije EU, kakav na druge nosioce međunarodne bezbednosti i, na kraju, kako utiču na upravljanje globalnom bezbednošću. Autori su došli do zaključka da operacije u okviru ZBOP vremenski i funkcionalno pozitivno utiču na zemlje domadine. Efekti se kreću od jedva приметnih do značajnih. Dr Penksa zaključuje da spoljna politika EU, kao i ZBOP kao instrument kojim EU upravlja krizama, nede biti promenjena sve dok postoji Unija kojoj je cilj da služi interesima svojih članica.

³⁷“The European Union in Global Security: The Politics of Impact”

Komentari o knjizi

Autori su preduzeli pionirski pokušaj analize doprinosa EU globalnoj bezbednosti i „politike uticaja“ kakva se vodi u Briselu, glavnim gradovima zemalja članica, u zemljama domadinima i kod drugih nosilaca bezbednosti. Opredeljenje autora da istraže uticaj operacija kriznog menadžmenta ne bi smelo ostati neprimedeno od strane onih koji formulišu i praktično sprovode politike i koji hode da razumeju i unaprede uticaj civilnih i vojnih misija.

- Džejmi Šej (Jamie Shea), zamenik pomodnika generalnog sekretara NATO za iznenadne bezbednosne izazove

Pojava ove knjiga prelomni je trenutak u debati o bezbednosnoj politici Evropske unije. Autori pružaju detaljan pregled dosad objavljene literature, a njihov inovativni pristup evaluaciji operacija kriznog menadžmenta EU i duboki uvidi i sveobuhvatnost analize zaslužuju najvedu pažnju i u političkoj areni i u akademskom svetu.

- Wolfgang Vesels (Wolfgang Wessels), katedra „Žan Mone“ za evropsku politiku, Univerzitet u Kelnu, Nemačka (Jean Monnet Chair for European Affairs, University of Cologne, Germany)

Ova knjiga pokopava neutemeljene generalizacije o učinku EU u međunarodnim operacijama kriznog menadžmenta. Umesto toga, Roj Ginzberg i Suzana Penksa nude objektivne sudove i temeljnu analizu zasnovanu na zdravoj empiriji. Knjiga pokazuje da se mnoga pitanja globalne bezbednosti ne mogu razumeti bez uzimanja u obzir doprinosa EU.

- Knut Erik Jergensen (Knud Erik Jørgensen), profesor međunarodne politike na Univerzitetu u Arhusu u Danskoj

„EU u sistemu globalne bezbednosti“ jasna je, temeljita i na istraživanjima dobro zasnovana studija o uticaju misija Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike. Ona je pokazala kako Unija daje autentičan doprinos upravljanju globalnom bezbednošću, ali i njene ograničene domete i (ponekad) zastranjivanja. Ovo je ozbiljan rad, nezaobilazan za svakog iole ozbiljnog studenta koga interesuje spoljna politika EU.

- Džon Peterson (John Peterson), profesor međunarodne politike na Univerzitetu u Edinburgu u Velikoj Britaniji

Pregled sadržaja

Pregled literature

Širi okvir ZBOP

Unutrašnjepolitički aspekti misija ZBOP

Spoljnopolitički efekti misija ZBOP

Uticaj na nosioce međunarodne bezbednosti

ZBOP u sistemu spoljne politike EU i van njega

(Preuzeto sa www.nato.int)

O CENTRU ZA EVROATLANTSKE STUDIJE

Centar za evroatlantske studije -CEAS je nezavisna, ateistička, socijalno orijentisana, levo liberalna think-tank organizacija, osnovana 2007. godine u Beogradu. Svojim visokokvalitetnim istraživačkim radom CEAS kreira precizne analize u oblastima spoljne, bezbednosne i odbrambene politike Republike Srbije. Istovremeno, CEAS javno zagovara inovativne, primenljive preporuke i kreira praktične politike čiji su ciljevi:

- Jačanje socijalno orijentisane, levo liberalne demokratije u Srbiji; *
- Prihvatanje principa prvenstva individualnih nad kolektivnim pravima, ne zanemarujući prava koja pojedinci mogu da ostvare samo u zajednici sa drugima;
- Načelno razvijanje koncepta tranzicione pravde i uspostavljanje mehanizama za njeno sporovođenje u regionu Zapadnog Balkana, prenošenje pozitivnih iskustava, isticanje značaja mehanizama tranzicione pravde za uspešnu reformu sektora bezbednosti u postkonfliktnim i društvima u tranziciji ka demokratiji;
- Ubrzanje procesa evropskih integracija Srbije i jačanje njenih kapaciteta za suočavanje sa globalnim izazovima putem zajedničkih međunarodnih akcija;
- Jačanje saradnje sa NATO i zagovaranje atlantskih integracija Srbije;
- Jačanje principa sekularne države i promovisanje ateističkog pogleda na svet;
- Doprinos izgradnji i očuvanju otvorenijeg, bezbednijeg, prosperitetnijeg i kooperativnijeg međunarodnog poretka, zasnovanog na principima pametne globalizacije i ravnomernog održivog razvoja i međunarodne norme „odgovornost da se zaštititi“.

CEAS spomenute aktivnosti realizuje kroz različite projekte u okviru četiri stalna programa:

- Zagovaranje evroatlantskih integracija Srbije;
- Reforma sektora bezbednosti u Srbiji;
- Tranziciona pravda;
- Liberalizam, globalizacija, međunarodni odnosi i ljudska prava.

* *Socijalni liberalizam tvrdi da društvo mora da štiti slobode i jednake šanse za sve građane i ohrabruje saradnju državnih i tržišnih institucija kroz liberalni sistem. U procesu evolucije, on se slaže da su neka ograničenja postavljena ekonomskim poslovima potrebna, kao što su antimonopolski zakoni u borbi protiv ekonomskog monopola, regulatorna tela ili zakoni o minimalnim platama. Socijalni liberali smatraju da vlade mogu (ili moraju) da pružaju udobnost, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje iz prihoda koji proističu od poreza, kako bi se omogućila najbolja upotreba talenata stanovništva. Takođe, liberal-socijalizam se bori protiv ekstremnih oblika kapitalizma i komunizma. Zalaže se, isto tako, za umereniji antikerikalizam i versku slobodu.*

CEAS je aktivan član koalicije za REKOM koja okuplja više od 1800 organizacija civilnog društva, pojedinaca/ki iz svih država nastalih raspadom bivše SFRJ. Među njima su i udruženja roditelja porodica nestalih osoba, veterana, novinara, predstavnika manjinskih etničkih zajednica, organizacija za zaštitu ljudskih prava i sl. Koalicija za REKOM predlaže da vlade (ili države) osnuju REKOM, nezavisnu, međudržavnu Regionalnu komisiju za utvrđivanje činjenica o svim žrtvama ratnih zločina i drugih teških kršenja ljudskih prava počinjenih na teritoriji bivše SFRJ u periodu od 1991-2001.

CEAS je tokom 2012. godine postao pridruženi član Asocijacije za otvoreno društvo – PASOS, međunarodne asocijacije ekspertskih nevladinih organizacija (think-tanks) iz Evrope i Centralne Azije koja podržava izgradnju i funkcionisanje otvorenog društva, naročito u vezi sa pitanjima političke i ekonomske tranzicije, demokratizacije i ljudskih prava, otvaranja privrede i dobrog javnog upravljanja, održivog razvoja i međunarodne saradnje. PASOS ima 40 punopravnih i 10 pridruženih članova, među kojima je i prestižni European Council on Foreign Relations - ECFR, a od NVO iz Srbije još samo Beogradski centar za bezbednosnu politiku - BCBP. Tokom iste godine, Centar za evroatlantske

studije postao je i prva organizacija civilnog društva iz regiona jugoistočne Evrope primljena kao punopravni član Međunarodne koalicije za odgovornost da se zaštititi - ICRtoP. Koalicija okuplja nevladine organizacije iz svih delova sveta radi zajedničkog delovanja na jačanju normativnog konsenzusa oko doktrine odgovornosti da se zaštititi (Responsibility to Protect, skraćeno RtoP), u cilju boljeg razumevanja norme, pritiska na jačanju kapaciteta međunarodne zajednice da spreči ili zaustavi zločine genocida, ratne zločine, etničko čišćenje i zločine protiv čovečnosti i mobilizacije nevladinog sektora za zalaganje za akcije spasavanja ljudskih života u situacijama gde je primenjiva doktrina RtoP. Među istaknutim članovima Koalicije su i organizacije poput Human Rights Watch – HRW i International Crisis Group - ICG.

Adresa: Centar za evroatlantske studije - CEAS:

Dr. Dragoslava Popovića 15, 11000 Beograd, Srbija

Tel/fax: +381 11 323 95 79;

office@ceas-serbia.org

www.ceas-serbia.org